

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

Evidenčné číslo: 101007/B/2024/36122358762204420

VÝVOJ FINANČNEJ GRAMOTNOSTI NA SLOVENSKU

Bakalárska práca

2024

Martin Necpal

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

VÝVOJ FINANČNEJ GRAMOTNOSTI NA SLOVENSKU

Bakalárska práca

Študijný program: Financie, bankovníctvo a poisťovníctvo
Študijný odbor: Ekológia a manažment
Školiace pracovisko: Katedra bankovníctva a medzinárodných financií
Vedúci záverečnej práce: Mgr. Martin Cesnak

Bratislava 2024

Martin Necpal

POĎAKOVANIE

Touto cestou sa chcem poďakovať môjmu vedúcemu bakalárskej práce pánovi Mgr. Martinovi Cesnakovi za pomoc a jeho čas, ktorý mi venoval pri písaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

NECPAL, Martin: *Vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku* [Bakalárska práca]. Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta; Katedra bankovníctva a medzinárodných financií. Vedúci práce: Mgr. Martin Cesnak. Bratislava: NHF, 2024, 45 s.

Finančná gramotnosť je dôležitým faktorom vplývajúcim na efektivitu hospodárenia domácností s ich financiami ako aj na ich finančné plánovanie do budúcnosti. Bakalárska práca tak rozpráva o problematike finančnej gramotnosti. Finančná gramotnosť má čoraz väčšiu dôležitosť v rýchlo napredujúcej spoločnosti, kde finančné rozhodnutia môžu mať značný vplyv na život jednotlivca a na celkový blahobyť spoločnosti ako krajiny. Hlavným cieľom bakalárskej práce bolo analyzovať vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku u rôznych skupín obyvateľstva počas posledných rokov. Na porozumenie problematiky najprv definujeme pojem finančná gramotnosť, poukazujeme na jej dôležitosť v každodennom živote, hovoríme o faktoroch, ktoré vplývajú na finančnú gramotnosť a ukazujeme možné dôsledky nízkej finančnej gramotnosti. Výsledky práce ukazujeme pomocou grafického zobrazenia, kde analyzujeme vývoj finančnej gramotnosti Slovenska naprieč rokmi pomocou medzinárodných prieskumov, ktoré sa zaoberajú finančnou gramotnosťou a ďalej rozoberáme a vyhodnocujeme vybrané determinanty finančnej gramotnosti na Slovensku s použitím PISA dát od OECD. Samotné výsledky práce nám ukazujú slabý stav finančnej gramotnosti na Slovensku a podpriemernosť oproti okolitým krajinám. Zároveň nám práca dodáva, že povedomie o finančných pojmoch, skúsenosti s finančnými produktami, finančné správanie alebo sebadôvera vplývajú na úroveň finančnej gramotnosti jednotlivca.

Kľúčové slová: finančná gramotnosť, finančné vzdelávanie, finančné správanie

ABSTRACT

NECPAL, Martin: *Development of financial literacy in Slovakia* [Bachelor thesis]. University of Economics in Bratislava. The Faculty of National Economy; Department of Banking and International Finance. Supervisor: Mgr. Martin Cesnak. Bratislava: NHF, 2024, 45 p.

Financial literacy is an important factor influencing households' efficiency in managing their finances as well as their financial planning for the future. Thus, the bachelor thesis discusses the issue of financial literacy. Financial literacy is of increasing importance in a rapidly advancing society where financial decisions can have a significant impact on the life of an individual and on the overall well-being of the society as a country. The main aim of the bachelor thesis was to analyse the development of financial literacy in Slovakia among different groups of the population during the last years. To understand the issue, we first define the term financial literacy, point out its importance in everyday life, discuss the factors that influence financial literacy and show the possible consequences of low financial literacy. We show the results of our work by means of a graphical display, where we analyse the development of financial literacy in Slovakia across the years using international surveys dealing with financial literacy and further discuss and evaluate selected determinants of financial literacy in Slovakia using PISA data from the OECD. The results of the paper itself show us the poor state of financial literacy in Slovakia and its below-average status compared to neighbouring countries. At the same time, the thesis adds that awareness of financial concepts, experience with financial products, financial behaviour or self-confidence influence the level of financial literacy of an individual.

Keywords: financial literacy, financial education, financial behaviour

O B S A H

str.

Úvod.....	8
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	9
1.1 Úvod do finančnej gramotnosti.....	9
1.2 Dôležitosť finančnej gramotnosti	11
1.2.1 Príjmy a výdavky	11
1.2.2 Sporenie a investovanie	12
1.3 Faktory ovplyvňujúce úroveň finančnej gramotnosti jednotlivcov	14
1.4 Dôsledky nízkej finančnej gramotnosti	17
2 Cieľ práce.....	19
3 Metodika práce a metódy skúmania	20
4 Výsledky práce a diskusia.....	21
4.1 Stav finančnej gramotnosti na Slovensku	21
4.2 Determinanty finančnej gramotnosti	27
4.2.1 Socio-demografické faktory	27
4.2.2 Finančné vzdelávanie.....	30
4.2.3 Zdroj informácií.....	33
4.2.4 Skúsenosti s finančnými produktami.....	34
4.2.5 Finančná zodpovednosť a finančné správanie	35
4.2.6 Sebadôvera.....	38
Záver	40
Zoznam použitých zdrojov	42

Zoznam grafov

Graf 1 : Finančná gramotnosť Európy	22
Graf 2 : Finančná gramotnosť domácností na Slovensku	23
Graf 3 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2012.....	24
Graf 4 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2015.....	25
Graf 5 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2018.....	26
Graf 6 : Finančná gramotnosť žien a mužov	27
Graf 7 : Vplyv vzdelania otca na finančnú gramotnosť	28
Graf 8 : Vplyv vzdelania matky na finančnú gramotnosť	29
Graf 9 : Súčasný pracovný stav rodičov	30
Graf 10 : Vedomosť finančných pojmov	31
Graf 11 : Zdroj informácií.....	33
Graf 12 : Vlastníctvo finančných produktov	34
Graf 13 : Finančná zodpovednosť.....	35
Graf 14 : Finančné správanie 1.	36
Graf 15 : Finančné správanie 2.	37
Graf 16 : Sebadôvera	38

Úvod

Finančná gramotnosť vo svete je vnímaná ako základná zručnosť všeobecnej gramotnosti, ktorú by mal ovládať každý jednotliviec na to, aby dosiahol plnohodnotný život. Finančná gramotnosť má čoraz väčšiu silu a dôležitosť v dnešnom modernom svete, ktorá má nie len vplyv na to ako hospodárime s financiami ale má aj celkový vplyv na náš život a blahobyt. Práve dôležitosť finančnej gramotnosti sa časom čoraz zvyšuje, lebo je neoddeliteľnou súčasťou každodenného života. Stretávame sa s ňou stále, keď si plánujeme a manažujeme vlastný rozpočet na základe príjmov a výdavkov, snažíme sa múdro investovať, používame finančné produkty ako platobné karty ale zároveň nás pomáha aj chrániť pred finančnými rizikami alebo podvodnými praktikami. Byť finančne gramotný tak znamená pre jednotlivca veľa, lebo nám ukazuje ako veľmi je schopný využívať svoje poznatky o financiách a finančných produktoch a zároveň dbať na plánovanie do budúcnosti na dosiahnutie svojich finančných cieľov. Zároveň nedostatok finančne gramotných ľudí v populácii môže značiť jeho zadlžovanie a v konečnom dôsledku škodenie krajine.

Práve preto sa v bakalárskej práci pozrieme na vývoj finančnej gramotnosti a determinanty, ktoré ovplyvňujú úroveň finančnej gramotnosti na Slovensku. V dôsledku toho, je hlavným cieľom bakalárskej práce analyzovať vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku u rôznych skupín obyvateľstva počas posledných rokov. K dosiahnutiu cieľa nám budú slúžiť medzinárodné prieskumy o finančnej gramotnosti. Hlavne budeme vychádzať z prieskumu PISA od OECD.

Prvá kapitola nám bude slúžiť na definovanie pojmu finančná gramotnosť, poukazovaniu na jej dôležitosť v každodennom živote a faktory, ktoré vplývajú na finančnú gramotnosť a ukazovanie aj na možné dôsledky nízkej finančnej gramotnosti. Druhá kapitola vymedzí čiastkové ciele práce, ktoré využijeme na dosiahnutie hlavného cieľa. V tretej kapitole vymedzíme aké postupy skúmania použijeme v práci. V štvrtej kapitole zanalyzujeme vývoj finančnej gramotnosti Slovenska naprieč rokmi pomocou medzinárodných prieskumov, ktoré sa zaoberajú finančnou gramotnosťou a ďalej rozoberieme a vyhodnotíme determinanty finančnej gramotnosti na Slovensku s použitím PISA dát od OECD. Hlavný cieľ práce zodpovieme na základe preštudovanej problematiky, názorov iných autorov a výsledkov dát z medzinárodných prieskumov.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Peniaze predstavujú jednu z mnohých prítomných zložiek v našom každodennom živote. Sú jedným z faktorov, ktoré majú významný vplyv na náš život. Práve naše hospodárenie s peniazmi súvisí s našou úrovňou finančnej gramotnosti. V dnešnom rýchlo sa meniacom ekonomickom prostredí je správne hospodáriť a riadiť svoje financie neoddeliteľnou súčasťou úspešného života. Preto hospodárenie a finančná gramotnosť má čoraz väčšiu dôležitosť v spoločnosti, kde finančné rozhodnutia môžu mať značný vplyv na náš individuálny život, rodinný rozpočet alebo podnikateľské úspechy. Vedieť porozumieť základným finančným zásadám, zvládať plánovanie, riadiť výdavky, múdro investovať a budovať si finančnú bezpečnosť sú predpoklady finančne gramotného človeka.

1.1 Úvod do finančnej gramotnosti

Podľa národného štandardu finančnej gramotnosti, ktoré vydalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu je „finančná gramotnosť schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti. Finančná gramotnosť nie je absolútnym stavom, je to kontinuum schopností, ktoré sú podmienené premennými ako vek, rodina, kultúra či miesto bydliska. Finančná gramotnosť je označením pre stav neustáleho vývoja, ktorý umožňuje každému jednotlivcovi efektívne reagovať na nové osobné udalosti a neustále meniace sa ekonomické prostredie.“¹

Avšak u rôznych autorov sa definícia finančnej gramotnosti líši, takže si zhrnieme niekoľko najpoužívanějších. Jedna široko citovaná definícia zdôrazňuje finančnú gramotnosť ako „schopnosť čítať, analyzovať, spravovať a komunikovať o osobných finančných podmienkach, ktoré ovplyvňujú materiálne blaho.“² Iný pohľad predpokladá finančnú gramotnosť ako „základné znalosti potrebné na to, aby ľudia prežili v modernej spoločnosti,“ Táto definícia nám zdôrazňuje základné znalosti na to, aby sa jednotlivci orientovali v dnešnom komplexnom sociálnom-ekonomickej prostredí.³ Ďalší autor nám

¹ Národný štandard finančnej gramotnosti, verzia 1.1

² ZAIT, Adriana; BERTEA, Patricea Elena. Financial literacy–Conceptual definition and proposed approach for a measurement instrument. *the Journal Of accounting and management*, 2015, 4.3.

³ KIM, Jinhee; KRATZER, Constance Y.; LEECH, Irene E. Impacts of workplace financial education on retirement plans. In: *Proceedings of the association for financial counseling and planning education*. 2001.

ponúka komplexnú definíciu, ktorá zahŕňa rôzne aspekty finančnej kompetencie, pričom ju popisuje ako „schopnosť riadiť situáciu hotovosti a platieb, znalosti o otvorení sporiaceho účtu a získavaní úveru, základné pochopenie zdravotného a životného poistenia a schopnosť porovnávať ponuky a plánovať budúce finančné potreby.“ Táto definícia podčiarkuje praktické zručnosti a znalosti potrebné na efektívne finančné riadenie v rôznych aspektoch života.⁴ Napokon teda finančná gramotnosť je miera do akej osoba rozumie kľúčovým finančným pojmom a má potrebnú schopnosť a sebadôveru na riadenie svojich financií prostredníctvom krátkodobých rozhodnutí a dlhodobého plánovania, berúc do úvahy ekonomické udalosti a meniace sa podmienky. V podstate tieto rôznorodé definície spoločne zdôrazňujú multidimenzionálnu povahu finančnej gramotnosti, ktorá zahŕňa znalosti, zručnosti, rozhodovacie schopnosti a prispôsobivosť v rôznych finančných oblastiach a životných etapách.

Osoba, ktorá by mala byť považovaná za finančne gramotnú na základe prehľadov definícií a zdrojov, by mala preukázať odbornosť v základných oblastiach, ktoré zahŕňajú:

- základy peňazí, vrátane numerickej gramotnosti a zručnosti pri správe peňazí,
- rozpočtovanie, vrátane schopnosti sledovať svoje výdavky a príjmy,
- sporenie a plánovanie,
- dlhovú gramotnosť, vrátane znalostí o rôznych typoch úverov a hypoték,
- a porozumenie finančným produktom.

Dalo by sa povedať, že finančná gramotnosť je vrcholom všetkého okolo nás, je každodenne medzi nami keď sa rozhodujeme ako práve vynaložíme s finančnými prostriedkami. Na poznanie finančnej gramotnosti avšak potrebujeme poznať jej podkategórie, ktoré tvoria peňažná, cenová a rozpočtová gramotnosť. Zatiaľ čo peňažná gramotnosť nám hovorí o peniazoch a transakciami medzi nimi ako sú hotovostné a bezhotovostné platby pri ktorých využívame kovové mince, papierové a bankové peniaze a kvázipeniaze. Na druhej strane cenová gramotnosť je samotné pochopenie problematiky ohľadom financií. Vychádza z toho, že jedinec musí vedieť, poznať a chápať základné makroekonomické ukazovatele a fungovanie daňového systému ako je napríklad inflácia alebo daň z príjmov. Keď sme dôkladne oboznámení s peňažnou a cenovou gramotnosťou tak prichádza na rad rozpočtová gramotnosť, ktorá nám hovorí, či máme schopnosť zostaviť

⁴ EMMONS, William R. Consumer-finance myths and other obstacles to financial literacy. . *Louis U. Pub. L. Rev.*, 2005, 24: 335.

si vlastný rozpočet, kde sú zahrnuté reálne príjmy a výdavky. Ak uspejeme vo všetkých troch krokoch, mali by sme byť finančne gramotní. Samozrejme pre úspešné fungovanie jednotlivca ako takého sú dôležité aj numerická, textová, dokumentová, informačná, digitálna, čitateľská, pracovná, kultúrna, sociálna a právna gramotnosť. Numerická gramotnosť patrí do oblasti funkčnej gramotnosti a je podstatne dôležitá pri finančnej gramotnosti. Umožňuje nám porozumieť, ako vykonávame operácie s číslami, ktoré sa vyskytujú v textoch, ako napríklad rôzne účty, faktúry, objednávky a aj bankové formuláre.

1.2 Dôležitosť finančnej gramotnosti

Žijeme si nad pomery aj keď naše príjmy sú relatívne vysoké? Žijeme od výplaty k výplate? Šetríme si na nečakané výdavky? Môžeme byť finančne zabezpečení aj keď nezarábame relatívne veľa? Odpovede na tieto otázky vedú len k jednému pojmu a tým je finančná gramotnosť. Práve týmto veciam musíme porozumieť aby sme sa považovali za finančne gramotných.

1.2.1 Príjmy a výdavky

Všetko to začína príjmom. V jednoduchosti povedané, príjem znamenajú peniaze, ktoré dostaneme a slobodne sa rozhodujeme ako s ním vynaložíme. Príjmy fyzických osôb rozdeľujeme medzi aktívne a pasívne. O aktívnych príjmoch môžeme povedať, že to sú príjmy pri ktorých musíme niečo vykonať alebo urobiť. Medzi aktívne príjmy zaraďujeme príjmy zo závislej činnosti, príjmy z podnikania, príjmy z inej samostatnej zárobkovej činnosti a príjmy z vytvorenia diela a z podania umeleckého výkonu. Opakom aktívnych príjmov sú teda tie pasívne príjmy. Pri pasívnych príjmoch nemusíme niečo urobiť aby nám plynuli. Medzi pasívne príjmy zaraďujeme príjmy z prenájmu nehnuteľností, príjmy z použitia diela a umeleckého výkonu a príjmy z kapitálového majetku.⁵

Výdavky sú peniaze, ktoré idú von. Pri výdavkoch si môžeme položiť otázky typu: Ako míňame peniaze, ktoré sme zarobili? Vieme vôbec, kam idú všetky naše peniaze? A s určitou mnohou z nás na to nevie odpovedať. Nevyhnutnosť a jedna z najdôležitejších

⁵ VÁLEK, Juraj et al. 2023. *Daňovníctvo*. 2. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2023. s. 384. ISBN 978-80-7676-736-2.

zručností finančnej gramotnosti je si zostaviť vlastný finančný rozpočet. Pri finančnom rozpočte je najdôležitejšie pochopenie fixných nákladov. Pod fixnými výdavkami sa rozumie naše nájomné alebo rôzne opakujúce sa platby. A potrebujeme aby práve číslo fixných nákladov bolo nižšie ako prichádzajúce príjmy. Najjednoduchším spôsobom je pravidlo 50, 30, 20, čo znamená, že 50% nášho mesačného príjmu ide na účty, ktoré musíme bezpodmienečne zaplatiť a na veci, ktoré sú potrebné na prežitie. Práve 50% je to preto, lebo je to udržateľné dlhodobé, je to bezpečné a v neposlednom rade je to hlavne overené časom generáciami pred nami. Spadá pod to platenie všetkých potrebných účtov, hypotéky alebo nájmu, základných potravín ale aj starostlivosť o deti. 30% predstavujú želania. Ide o všetky veci, na ktoré míňame peniaze ale nie sú nevyhnutné. Ide hlavne o subjektívne preferencie na čo chceme míňať ako napríklad zábava, cestovanie a nakupovanie. Posledných 20% zahŕňa rôzne splatenie predchádzajúcich dlhov, sporenie alebo investovanie.⁶ Je teda zrejmé, že ak sme finančne gramotní, tak na prvom mieste musia byť splatené fixné náklady a potom na zvyšok použijeme percentá. Ak sa tak neudeje, potom žijeme životy na dobiehanie, ktoré je veľmi vyšľachujúce. Zdá sa to byť jednoduché ale stačí mať zručnosť alebo vedieť si zostaviť vlastný rozpočet a nemusíme zažívať vysokú úroveň stresu z nezaplatených účtov a namiesto toho si môžeme užívať aj život v prítomnosti. Na toto všetko má dosah práve finančná gramotnosť človeka.

1.2.2 Sporenie a investovanie

Cesta k budovaniu lepšieho života začína sporením. Najlepší dôvod, prečo by si mali sporiť už aj študenti počas štúdia na brigádach je zvyk, je to o budovaní zvyku si sporiť. Aj odkladanie 5-10€ za týždeň má zmysel, lebo tak si budujeme zvyk, ktorý v budúcnosti budeme potrebovať, keď si budeme šetriť na nečakané výdavky. Pri šetrení platí pravidlo, že jednotlivec by mal mať našetrené minimálne na nadchádzajúce plné tri mesiace, pri rodinách by to malo byť šesť mesiacov, ak by došlo k strate zamestnania alebo iných nečakaných okolností.⁷ Naše úspory by sme mali brať ako fixné náklady, lebo najprv platíme sebe. Schopnosť sporiť nám otvára dvere do investovania. Znalosť investovania je spojená aj s finančnou gramotnosťou. Ako jeden výskum ukazuje, skupiny s vysokou finančnou

⁶ WARREN, Elizabeth; TYAGI, Amelia Warren. 2005. *All your worth: The ultimate lifetime money plan*. Simon and Schuster. ISBN 0-7432-7974-3

⁷ KLÍNSKÝ, Petr, 2008. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. ISBN 978-80-87063-13-2.

gramotnosťou majú vyššiu úroveň informovanosti o všetkých finančných produktoch. Významný rozdiel v úrovniach informovanosti bol zistený najmä pri fondoch, dlhopisoch a akciových trhoch. Skupiny s nižšou finančnou gramotnosťou, ak investujú, tak investujú do bezpečných finančných produktov, ktoré sú samozrejme nízko rizikové a tým pádom prinášajú aj menší výnos a naopak málo, až skoro vôbec neinvestujú do rizikovejších, avšak oveľa výnosnejších finančných produktov. Z toho vyplýva, že finančná gramotnosť je dôležitá pri investovaní, hlavne pri informovanosti lepších a kvalitnejších finančných produktov a preferencií každého z nás.⁸

Keď vytvárame nejaké úspory, musíme dbať na to aby sme ich diverzifikovali. Ľudovo povedané, nikdy nedávajme všetky vajcia do jedného koša, lebo ak ten kôš spadne, prideme o všetko. Tak isto to je aj pri investovaní. Keď nakupujeme akcie na burze, kupujeme malú časť nejakej spoločnosti, takže sa o túto spoločnosť zaujíname a stávame sa vlastníckmi tejto spoločnosti. Oprávňuje nás to k toku ziskov, ktoré spoločnosť dúfajme v budúcnosti dosiahne. Má to však riziká, pretože spoločnosť to nemusí dosiahnuť alebo môže dokonca skrachovať. Najlepším spôsobom, ako investovať na akciovom trhu s malou sumou, je nákup indexových fondov, ETF alebo podielových fondov, pretože namiesto toho aby sme si kúpili jednu pozíciu, získame veľa rôznych pozícií v rôznych spoločnostiach. Podielový fond je profesionálne spravované investičné portfólio, ktoré zhromažďuje peniaze od všetkých druhov investorov. Indexové fondy alebo fondy obchodované na burze, ETF, sú podobné, až na to, že sú spravované tak, aby zodpovedali výkonnosti určitej skupiny spoločností – povedzme skupiny technologických spoločností alebo skupiny spoločností zaoberajúcich sa spotrebným tovarom. Namiesto vyberania jednotlivých akcií, ako napríklad vlastníctvo spoločností Apple a Nike, by sme si mohli kúpiť index, ktorý zahŕňa celý kôš týchto spoločností spolu. Existujú rôzne druhy indexov, avšak jeden z najbežnejších je index S&P 500, ktorý predstavuje 500 veľkých verejne obchodovaných amerických spoločností. S diverzifikáciou môžeme byť viac v pokoji, že keď hodnota jednej akcie klesne, ostatné budú pravdepodobne rásť.

⁸ BHUSHAN, Puneet. Relationship between financial literacy and investment behavior of salaried individuals. *Journal of Business Management & Social Sciences Research (JBM&SSR)*, 2014, 3.5: 82-87.

1.3 Faktory ovplyvňujúce úroveň finančnej gramotnosti jednotlivcov

Početné empirické výskumy odhaľujú súvislosť medzi nedostatočnou finančnou gramotnosťou a neoptimálnym finančným správaním, ako je nedostatočná diverzifikácia rizika, neefektívna alokácia portfólia a obmedzená akumulácia bohatstva. Je to spôsobené tým, že mnohí jednotlivci nepoznajú základné ekonomické pojmy ako je napríklad inflácia, diverzifikácia, úroky ale aj fungovanie daní. Zistenia výskumov podčiarkujú silnú koreláciu medzi úrovňou numerickej gramotnosti a kritickými finančnými ukazovateľmi, ako sú dôchodkové úspory, investičné portfóliá alebo finančné zabezpečenie.⁹ Iné výskumy opierajúc sa o miery finančnej gramotnosti dostupné v module holandského prieskumu domácností, ktorý obsahoval otázky týkajúce sa fungovania akciového trhu, charakteristík akcií, podielových fondov a dlhopisov, akciových prémie a výhod diverzifikácie vraví, že vyššia finančná gramotnosť je spojená s vyššou účasťou na akciovom trhu, ktorá ďalej plynie do zvýšeného bohatstva a pripravenosti na odchod do dôchodku.¹⁰ Ďalší výskum zameraný na finančnú gramotnosť vo vzťahu k diverzifikovaniu portfólia zistil, že primárnym faktorom, ktorý prispieva k nedostatočnej diverzifikácii portfólia je práve absencia finančnej gramotnosti. Poukazuje na to, že investori, ktorí sú menej finančne gramotní, sú výrazne menej diverzifikovaní a naopak. Zároveň je zaujímavé, že štúdia odhaľuje slabú koreláciu medzi finančnou gramotnosťou a vnímavou znalosťou finančných záležitostí. Okrem toho, značný počet investorov tvrdí o sebe, že má viac vedomostí o financiách, než v skutočnosti má.¹¹

Finančná negramotnosť je najviac častá medzi charakteristickými skupinami obyvateľstva. Tam sa radia hlavne ženy, starší ľudia a ľudia s nízkym vzdelaním.¹² Tým pádom nedostatok finančnej gramotnosti ovláda správanie domácností v oblasti peňazí. Prevažná väčšina sa stretáva s náročnosťami pri jednoduchých finančných výpočtoch a trpí nedostatkom finančných znalostí. Paralelne s tým prevláda aj schopnosť či neschopnosť sporenia. Dôležitým faktorom je aj to, že jednotlivci, ktorí mali príležitosť získať finančné

⁹ BANKS, James; OLDFIELD, Zoë. Understanding pensions: Cognitive function, numerical ability and retirement saving. *Fiscal studies*, 2007, 28.2: 143-170.

¹⁰ VAN ROOIJ, Maarten; LUSARDI, Annamaria; ALESSIE, Rob. Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial economics*, 2011, 101.2: 449-472.

¹¹ GUIO, Luigi & JAPPELLI, Tullio. (2008). Financial literacy and portfolio diversification. European University Institute, Economics Working Papers.

¹² LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S. Planning and financial literacy: How do women fare?. *American economic review*, 2008, 98.2: 413-417.

vzdelanie buď v škole alebo v pracovnom prostredí, sú schopní efektívnejšie šetriť.¹³ Dôležitým ekonomickým aspektom je aj účasť na akciovom trhu, kde sa mnohé domácnosti vyhýbajú investovaniu z rôznych dôvodov, vrátane rizika príjmu, zotrvačnosti a odchýlok od očakávaných ziskov. Držanie akcií je výrazne spojené s úrovňou vzdelania, pričom len menšina jednotlivcov s nižším vzdelaním drží akcie. Najviac majetku v akciách sa koncentruje medzi jednotlivcami vo veku 40 a viac rokov. Účasť na akciovom trhu tiež stúpa s rastúcim príjmom, čo naznačuje, že jednotlivci s vyšším príjmom sú pravdepodobne finančne gramotnejší a efektívnejšie spravujú svoje finančné prostriedky. Z toho všetkého vyplýva, že nedostatok finančnej gramotnosti bráni domácnostiam aktívne sa zapájať do finančných trhov, pričom menší investori môžu často robiť menej uvážené rozhodnutia, najmä ak majú nižšie vzdelanie.¹⁴

Z psychologického hľadiska aj kultúra formuje finančnú bystrosť a rozhodovacie procesy jednotlivcov tým, že ovplyvňuje ich finančnú výchovu, postoje a perspektívy týkajúce sa významu bohatstva. To či má jednotlivec zamestnanie, ovplyvňuje jeho finančnú gramotnosť a postoj k financiám. Jednotlivci so stabilným zamestnaním majú tendenciu vykazovať lepšie schopnosti finančného riadenia a plánovania v porovnaní s ľuďmi bez stáleho zamestnania.¹⁵ Okrem toho, kultúrne a náboženské presvedčenie tiež zohráva kľúčovú úlohu pri formovaní vnímania finančných produktov. Napríklad moslimské komunity sú na rozdiel od iných náboženstiev viac naklonení využívať finančné nástroje v súlade s islamskými princípmi, ako je to pozorované v moslimských komunitách.¹⁶

Veľkú úlohu vo finančnej gramotnosti jednotlivca zohráva finančné vzdelávanie. Finančné vzdelávanie, ako proces, ktorým si ľudia zdokonaľujú svoju finančnú gramotnosť, môže ovplyvniť ich finančné povedomie pri výbere finančných služieb a prehĺbiť znalosti o rôznych typoch produktov a ich vlastnostiach. V oblasti finančného vzdelávania a gramotnosti sa dynamika rodinných štruktúr a obchodných praktík rýchlo vyvíja. Tradičné modely prenosu vedomostí v rámci rodín sa stávajú zastaranými v dôsledku meniacej sa rodinnej dynamiky a rôznych kariérnych ciest, ktoré si zvolili mladšie generácie. Okrem

¹³ BERNHEIM, B. Douglas; GARRETT, Daniel M. The effects of financial education in the workplace: Evidence from a survey of households. *Journal of public Economics*, 2003, 87.7-8: 1487-1519.

¹⁴ VAN ROOIJ, Maarten; LUSARDI, Annamaria; ALESSIE, Rob. Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial economics*, 2011, 101.2: 449-472.

¹⁵ DAMAYANTI, Ratna, et al. Factors that influence financial literacy on small medium enterprises: A literature review. *Opción*, 2018, 34.86: 1540-1557.

¹⁶ FIRLI, A. Factors that influence financial literacy: A conceptual framework. In: *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. IOP Publishing, 2017. p. 012254.

toho technologický pokrok vo finančnej sfére predstihuje konvenčný vzdelávací systém, čo zdôrazňuje naliehavú potrebu adaptabilného prístupu k vyučovacím metodológiám a učebným osnovám. Finančné vzdelávanie by sa malo poskytnúť skôr, ako ľudia uzatvoria finančné zmluvy. Napríklad finančné vzdelávanie v škole môže poskytnúť základnú úroveň finančnej gramotnosti, ktorá pomôže orientovať sa v čoraz zložitejšom finančnom prostredí.¹⁷

Rôzne možnosti finančného vzdelávania zahŕňajú online kurzy, ako napríklad kurz osobného a rodinného finančného plánovania. Diskusné fóra, ktoré ponúkajú cenné informácie pre začiatočníkov aj skúsených jednotlivcov a k finančnému vzdelávaniu prispievajú aj video semináre na platformách ako YouTube, e-knihy a tematické webové stránky. Avšak nie všetko závisí nad finančným vzdelaním. Byť finančne gramotný zahŕňa pochopenie základných finančných pojmov, pochopenie základných finančných procesov až po následnú aplikáciu nadobudnutých skúseností a zároveň schopnosť robiť finančné rozhodnutia. To znamená, že finančná gramotnosť je celoživotný proces a nevyplýva len z kurzu. Samozrejme, kurzy alebo samovzdelávanie v oblasti financií je dobrá vec, avšak to z človeka nespraví hneď finančne gramotného. Je potrebné aby sme ako ľudia robili racionálne a informované finančné rozhodnutia. Takže, príčiny nízkej finančnej gramotnosti prichádzajú už od mala, kde záleží ako nás vychovávajú rodičia alebo ako nás to učia alebo teda neučia v škole. Vyučovacie hodiny na školách sú zastaralé a vôbec nedávajú priestor práve finančnému vzdelávaniu. To by sa dalo považovať za jednu z hlavných príčin nízkej finančnej gramotnosti. Tak isto spomínané prepojenie medzi rodinou a finančnou gramotnosťou, nám podčiarkuje štúdia vykonaná na Padjadjaranskej univerzite, ktorá zistila, že primárnym zdrojom finančných vedomostí pre študentov boli ich rodiny, a to teda podčiarkuje rozhodujúcu úlohu rodín, najmä rodičov pri formovaní finančného správania a vedomostí mladých jednotlivcov.¹⁸ Nízka finančná gramotnosť medzi mladými silne súvisí s demografickou, sociálnou a finančnou vyspelosťou rodiny, respektíve rodičov.¹⁹ Z tohto môžeme usudzovať, že také povolanie rodičov, akademický pôvod rodičov a príjem rodičov

¹⁷ LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S. Financial literacy: Evidence and implications for financial education. *Trends and issues*, 2009, 1-10.

¹⁸ NIDAR, Sulaeman Rahman; BESTARI, Sandi. Personal financial literacy among university students (case study at Padjadjaran University students, Bandung, Indonesia). *World Journal of Social Sciences*, 2012, 2.4: 162-171.

¹⁹ LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S.; CURTO, Vilsa. Financial literacy among the young. *Journal of consumer affairs*, 2010, 44.2: 358-380.

súvisí s finančnou gramotnosťou detí. Čiže čím vyššie vzdelanie a príjem rodičom, tým je väčšia šanca, že deti získajú lepšie vzdelanie v oblasti financií.

Základ finančnej gramotnosti je nepopierateľne spojený s prístupom k základným bankovým službám, najmä vlastníctvom bankového účtu.²⁰ Bankové služby sú jednoznačne súčasťou nášho života, keď platíme platobnými kartami v obchodoch alebo nakupujeme online. Pri nakupovaní online musíme poznať i-banking. Štúdia na Cypre, ktorá rozoberá vplyv digitálneho veku a finančných technológií na prístup k finančným produktom so zameraním na finančnú gramotnosť a správanie v i-bankingu. Štúdia odhaľuje, že iba 37,33 % respondentov má dobré finančné znalosti, pričom existujú výrazné rozdiely medzi pohlaviami a vekom. Cyprus je celosvetovo na nízkej úrovni vo finančnej gramotnosti a existuje pozitívna korelácia medzi finančnou gramotnosťou a správaním sa v i-bankingu.²¹

1.4 Dôsledky nízkej finančnej gramotnosti

Jednotlivci s finančnou gramotnosťou majú sklon požičať si za nižšie náklady. To by sa dalo pripísať k ich akumulácii správnych finančných rozhodnutí, ktoré následne viedli k dobrej finančnej situácii. K tomuto sklonu k nižším výdavkom na pôžičky navyše prispieva aj ich zvýšená schopnosť rozlišovať a vyberať si medzi alternatívami pôžičiek.²² Takže práve preto jedným z dôsledkov nízkej finančnej gramotnosti je riziko zadlženia jednotlivca a domácností v nadmernej miere, lebo existujú aj prípady kedy vie byť zadlženie aj prospešné a výhodné, avšak musí byť kontrolované. Čím viac si požičiavame, tým viac sa zadlžujeme a dlhujeme a finančná gramotnosť má na to vplyv. Finančná gramotnosť je medzi držiteľmi alternatívnych hypotekárnych produktov vo všeobecnosti slabá. Finančne gramotné domácnosti zvažujú pri výbere úrokovej sadzby pojem prémie, zatiaľ čo domácnosti so slabou finančnou gramotnosťou nie.²³ To nám nahráva k prvej štúdií a teda dopĺňa myšlienku, že jednotlivci so slabou finančnou gramotnosťou si nevedia správne vybrať medzi úvermi a hypotekárnymi úvermi. Vtedy práve nastáva riziko nesplácania z ktorého to prejde až k vysokej dlhovej/splátkovej ťarche a následne to môže mať vplyv na

²⁰ KOVÁCS, Levente; TERTÁK, Elemér. Financial literacy theory and evidence. *Bratislava, Szlovákia: Verlag Dashöfer*, 2019.

²¹ ANDREOU, Panayiotis C.; ANYFANTAKI, Sofia. Financial literacy and its influence on internet banking behavior. *European Management Journal*, 2021, 39.5: 658-674.

²² HUSTON, Sandra J. Financial literacy and the cost of borrowing. *International Journal of consumer studies*, 2012, 36.5: 566-572.

²³ GATHERGOOD, John; WEBER, Jörg. Financial literacy, present bias and alternative mortgage products. *Journal of Banking & Finance*, 2017, 78: 58-83.

všeobecnú pohodu domácností a psychické zdravie jednotlivcov. S rukou v ruke o zadlžení jednotlivcov a domácnostiach je určite aj výška úspor. Všetko závisí na tom, ako si vedia jednotlivci a domácnosti manažovať úspory. Ak si nevedia manažovať úspory alebo si ich vôbec nevytvárajú, to môže opäť prísť k dôsledku vysokého zadlžovania. Úspory totiž slúžia na nečakané situácie a s nimi spojené výdavky. Ak máme práve zlú štruktúru úspor, to vedie k nepripravenosti na nečakané situácie, ako sú krízy, a to následne plynie až k výpadku príjmu jednotlivca ale aj celkovo domácností.

Nízka finančná gramotnosť nepôsobí len na človeka ako jednotlivca alebo ako celkovo na domácnosť ale aj keď sa nám to nezdá, tak rozsiahla nízka finančná gramotnosť má oveľa väčší dosah, a to na celú ekonomiku krajiny. Ako nám poukazuje jeden výskum, najnižšie úrovne finančnej gramotnosti sú v krajinách, kde majú finančné krízy najväčší vplyv na ekonomiku, respektíve kde sa finančná situácia krajiny odzrkadľuje aj na finančnej gramotnosti obyvateľov.²⁴ Jedným z dôsledkov nízkej finančnej gramotnosti je to, že ak budú ľudia robiť zlé finančné rozhodnutia, bude potrebné aby ostatní ľudia platili za tieto zlé finančné rozhodnutia. Ako napríklad, že ak si ľudia nebudú šetriť dostatočne na dôchodok práve z nedostatočne finančnej gramotnosti, krajina, vláda alebo celkovo spoločnosť bude musieť riešiť tento problém života v chudobe po odchode do dôchodku. Takže čím je viac zadaných ľudí, rodín alebo podnikov, tým viac to neprospeje krajine. Pre krajinu je zlé, ak časť obyvateľstva má nízke alebo žiadne úspory. Napríklad v prípade ak dôjde ku kríze akou bola napríklad pandémie koronavírusu, kedy časti populácie na určitú dobu vypadnú príjmy a tým pádom domácnosti, ktoré nemajú dostatok úspor sa ocitajú v ťažkej situácii, potom musí prísť na rad štát a zasiahnuť vo forme rôznych sociálnych balíčkov, úľav a podobne. Takže v takomto prípade štát platí za finančne negramotných obyvateľov a v konečnom dôsledku na to doplácajú všetci. Štát si tak isto bude musieť požičať na to aby pomohol obyvateľom a nakoniec z nadmerného zadlženia domácností prideme až k tomu nadmernému zadlženiu krajiny. Tak isto aj účasť na finančných trhoch, už vieme, že na ňom participujú finančne gramotní a vzdelaní ľudia a ak by bolo takých ľudí viac a viac v spoločnosti, dalo by sa oveľa lepšie ako finančným trhom, tak aj celej spoločnosti alebo naopak.

²⁴ SMYCZEK, Slawomir a Justyna MATYSIEWICZ. Consumers' financial literacy as tool for preventing future economic crisis. *Review of Business* [online]. 2015, vol. 36, no. 1, s. 19-33. ISSN 00346454.

2 Cieľ práce

Cieľom záverečnej práce je analyzovať vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku u rôznych skupín obyvateľstva za obdobie posledných rokov. Na dosiahnutie hlavného cieľa budeme mať stanovené aj čiastkové ciele. V rámci teoretickej časti bolo za cieľom poukázať na dôležitosť finančnej gramotnosti v každej krajine a taktiež na faktory, ktoré vplývajú na úroveň finančnej gramotnosti. Následne budeme hlavné determinanty finančnej gramotnosti zistené v teoretickej časti porovnávať v analytickej časti. Tým pádom naše čiastkové ciele v analytickej časti sú rozdelené nasledovne:

- Poukázanie na stav finančnej gramotnosti Slovenska za obdobie posledných rokov.
- Porovnanie stavu finančnej gramotnosti Slovenska s okolitými krajinami Európy a krajinami po celom svete.
- Poukázanie na vzťah medzi finančnou gramotnosťou a determinantmi finančnej gramotnosti ako sú, socio-demografické faktory, finančné vzdelávanie, zdroj informácií, skúsenosti s finančnými produktami, finančná zodpovednosť, finančné správanie a sebadôvera.

Spomenuté čiastkové ciele by nám mali pomôcť pri výsledku práce a spresniť samotný výsledok. Po dosiahnutí cieľoch práce bude výsledkom zhodnotenie stavu a vývoju finančnej gramotnosti na Slovensku, zhodnotenie finančnej gramotnosti študentov a aké determinanty najviac vplývajú na ich úroveň finančnej gramotnosti a súčasne odporúčania na zlepšenie úrovne finančnej gramotnosti v populácií.

3 Metodika práce a metody skúmania

Na základe spomínaného hlavného cieľa a spomínaných čiastkových cieľov sme použili v práci nasledovné metódy a jasný postup pri práci. Aby sme jasne poukázali na vývoj a stav finančnej gramotnosti na Slovensku, v analytickej časti na to použijeme medzinárodné prieskumy, ktoré sa zaoberajú finančnou gramotnosťou. Prieskum PISA tvorí značnú časť analytickej časti.

V prvej časti analytickej časti slovne a graficky porovnávame pozíciu Slovenska v rôznych typoch zisťovaní. Používame na to prieskumy Standard & Poor's Ratings Services (S&P Global FinLit Survey), Household Finance and Consumption Survey (HFCS), prieskum investičného správania (SPIS) a prieskum študentov PISA od OECD.

V druhej časti analytickej časti si bližšie priblížime faktory a dôsledky finančnej gramotnosti na Slovensku s použitím PISA dát. Výber práve PISA dát spočíval v tom, že boli ako jediné dostupné o finančnej gramotnosti s podrobnejším členením na rôzne podskupiny. Dostupné údaje a dáta sú priemery dosiahnutého skóre finančnej gramotnosti, ktoré je na hranici 0-1000. PISA je trojročný prieskum z celého sveta, ktorý je zameraný na 15 ročných študentov a hodnotí do akej miery nadobudli kľúčové znalosti a vedomosti ohľadom financií a celkovo ako sú pripravení na ekonomický život. Vychádzali sme zo zistení z rokov 2012, 2015 a 2018, kedy sa tento prieskum realizoval, takže nám to ukazovalo aj istý vývoj finančnej gramotnosti. Avšak prevažná časť o finančnej gramotnosti v prieskumoch PISA bola robená v roku 2018, a tak veľkú časť vychádzame práve z tohto prieskumu, a to konkrétne pri podkapitolách: finančné vzdelávanie, zdroj informácií, skúsenosti s finančnými produktami, finančná zodpovednosť, finančné správanie a sebadôvera. Pri postupe vychádzame od názorov autorov z teoretickej časti a porovnávame zmienené determinanty v praktickej časti ako sú predovšetkým faktory a dôsledky finančnej gramotnosti. Na analýzu používame grafické zobrazenia, konkrétne stĺpcové grafy, ale aj XY grafy na ukázanie vplyvu medzi premennými.

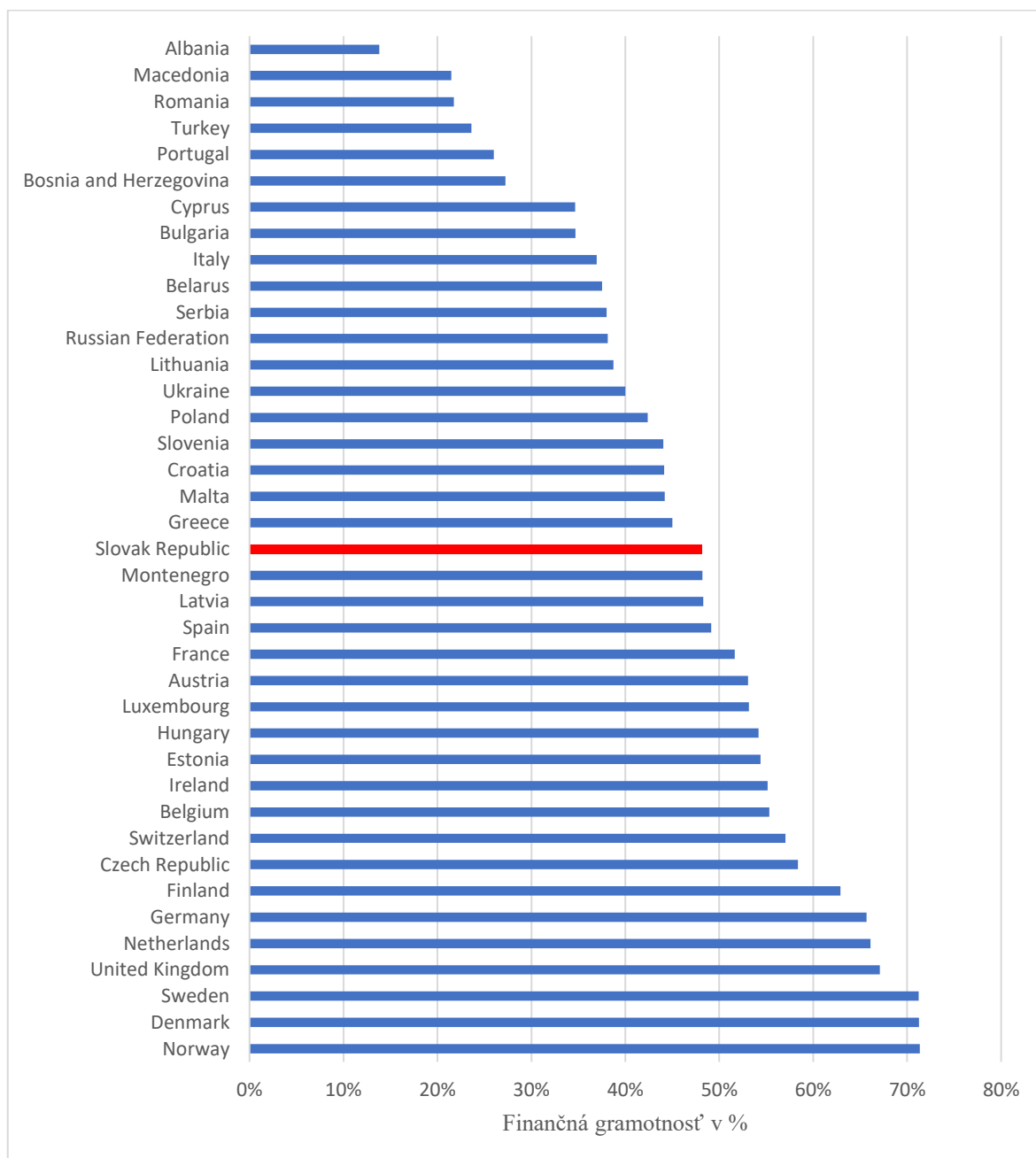
4 Výsledky práce a diskusia

4.1 Stav finančnej gramotnosti na Slovensku

Finančná gramotnosť je kľúčovým aspektom osobného a spoločenského blahobytu, no globálna situácia naznačuje značný rozdiel v chápaní a spravovaní financií. Pozrieme sa teda na to, ako na tom stojí Slovensko oproti ostatným krajinám vo svete. Globálny prieskum finančnej gramotnosti Standard & Poor's Ratings Services (S&P Global FinLit Survey) z roku 2014 poskytuje najkomplexnejšie globálne meranie finančnej gramotnosti. Prieskum S&P Global FinLit Survey sa sústreďuje na štyri základné oblasti nevyhnutné pri finančnom rozhodovaní rozdelené do piatich otázok, a to: diverzifikácia rizika, inflácia, základná matematická gramotnosť a dve otázky na zložené úročenie. Tento prieskum zahŕňalo vyše 140 krajín z celého sveta, kde boli respondentmi dospelý ľudia. Znalosť všetkých štyroch oblastí je rozhodujúca pre finančné rozhodnutia, plánovanie a riadenie rizika. Avšak odhalenia z prieskumu S&P Global FinLit Survey vykresľujú znepokojivý obraz globálnej finančnej gramotnosti, čo naznačuje, že iba jeden z troch dospelých (33 %) na celom svete má základné znalosti o finančných pojmoch. Keď sa na to pozrieme z pohľadu krajín, tak zistíme, že krajiny ako Austrália, Kanada, Dánsko, Fínsko, Nemecko, Izrael, Holandsko, Nórsko, Švédsko a Spojené kráľovstvo žiaria ako majáky finančnej gramotnosti, ktoré sa môžu pochváliť mierou presahujúcou 65 % medzi dospelou populáciou. Na druhú stranu, krajiny južnej Ázie majú jednu z najnižších finančných gramotností presahujúcu ledva 25 % a menej. Rozdiel sa zväčšuje, keď vezmeme do úvahy veľké vyspelé a rozvíjajúce sa ekonomiky. V priemere 55 % dospelých vo veľkých vyspelých krajinách vrátane Kanady, Francúzska, Nemecka, Talianska, Japonska, Spojeného kráľovstva a Spojených štátov (národy G7) vykazuje finančnú gramotnosť. V rámci tejto skupiny však existujú podstatné rozdiely, ktoré sa pohybujú od 37 % v Taliansku po chvályhodných 68 % v Kanade. Keď sa pozrieme na Európsku úniu ako celok, zistíme, že priemer finančnej gramotnosti je 52 %, kde sú ale významné rozdiely v krajinách.²⁵ Na čele sú krajiny severnej Európy, naopak na úplnom konci je Rumunsko. Slovensko v tomto prieskume dosiahlo 48 %, čo je síce pod priemerom Európskej únie ale zároveň je nad celosvetovým priemerom.

²⁵ LUSARDI, Annamaria; OGGERO, Noemi. Millennials and financial literacy: A global perspective. *Global Financial Literacy Excellence Center*, 2017, 5: 17.

Graf 1 : Finančná gramotnosť Európy

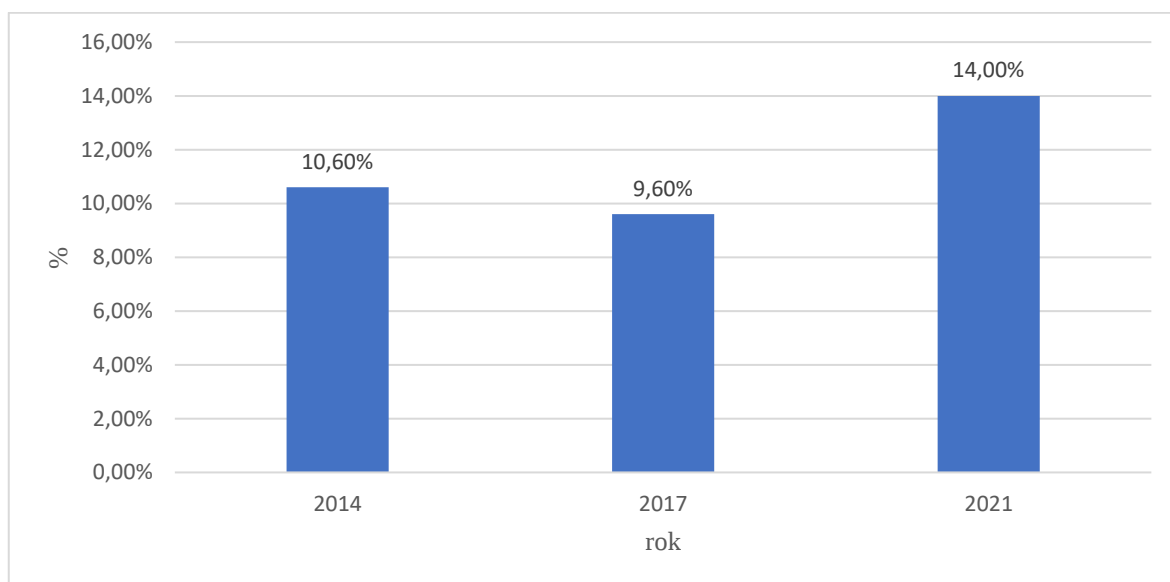

Zdroj: S&P Global FinLit Survey 2014, vlastné spracovanie

Zistenia týkajúce sa finančnej gramotnosti podľa Household Finance and Consumption Survey (HFCS) v rokoch 2014, 2017 a 2021 ukazujú istý vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku. Prieskum sledoval úroveň a vývoj finančnej gramotnosti domácností prostredníctvom otázok o rôznych finančných pojmoch ako úrokové sadzby, inflácia, diverzifikácia portfólia a riziko aktív. Tieto štyri pojmy boli rozdelené do 4 otázok. Podiel domácností, ktoré boli schopné správne odpovedať na všetky otázky týkajúce sa finančnej gramotnosti, bol v roku 2021 14 %, čo v priebehu času vykazuje minimálne

zlepšenie oproti rokom 2014 a 2017. Avšak skúmanie konkrétnych oblastí finančnej gramotnosti odhaľuje pozoruhodné trendy. Pochopenie úrokových sadzieb zaznamenalo nárast z 57 % v roku 2014 na 62 % v roku 2021. Vedomosti o inflácii, ktorá je najrozumnejším pojmom, zaznamenala mierny pokles zo 77 % v roku 2014 na 73 % v roku 2021. Pochopenie diverzifikácie portfólia kleslo z 57 % v roku 2014 na 50 % v roku 2021. Znalosti týkajúce sa rizika aktív, najmenej pochopený pojem, sa zlepšili z 18 % v roku 2014 na 24 % v roku 2021.²⁶ Okrem toho z týchto prieskumov pozorujeme, že vysoká finančná gramotnosť, indikovaná správnym zodpovedaním všetkých otázok, pozitívne korelovala s príjmom domácnosti, vlastníctvom domu a vyšším vzdelaním.

Graf 2 : Finančná gramotnosť domácností na Slovensku

Zdroj: Household Finance and Consumption Survey (HFCS) 2014, 2017, 2021, vlastné spracovanie

Poznámka: Graf zobrazuje výsledky HFCS domácností, ktoré zodpovedali na všetky 4 témy o finančnej gramotnosti správne.

V roku 2009 sa na Slovensku uskutočnil prieskum investičného správania (SPIS), ktorý bol robený na vyše 2000 respondentov a obsahoval celkom 25 otázok. Prieskum sa respondentov hlavne dopytoval na ich znalosť o finančných nástrojoch a ich následné správanie ako finančných spotrebiteľov. Zaujímavým zistením v tomto prieskume bolo, že vyše dve tretiny respondentov sa vyjadrilo, že ťažko až veľmi ťažko nesú finančnú stratu.²⁷ To sa dá práve nazvať ako averzia voči finančnému riziku, ktorá je o niečo vyššia ako vo vyspelých krajinách ako, USA, Nemecko alebo Austrália. Príčinou averzie voči finančnému

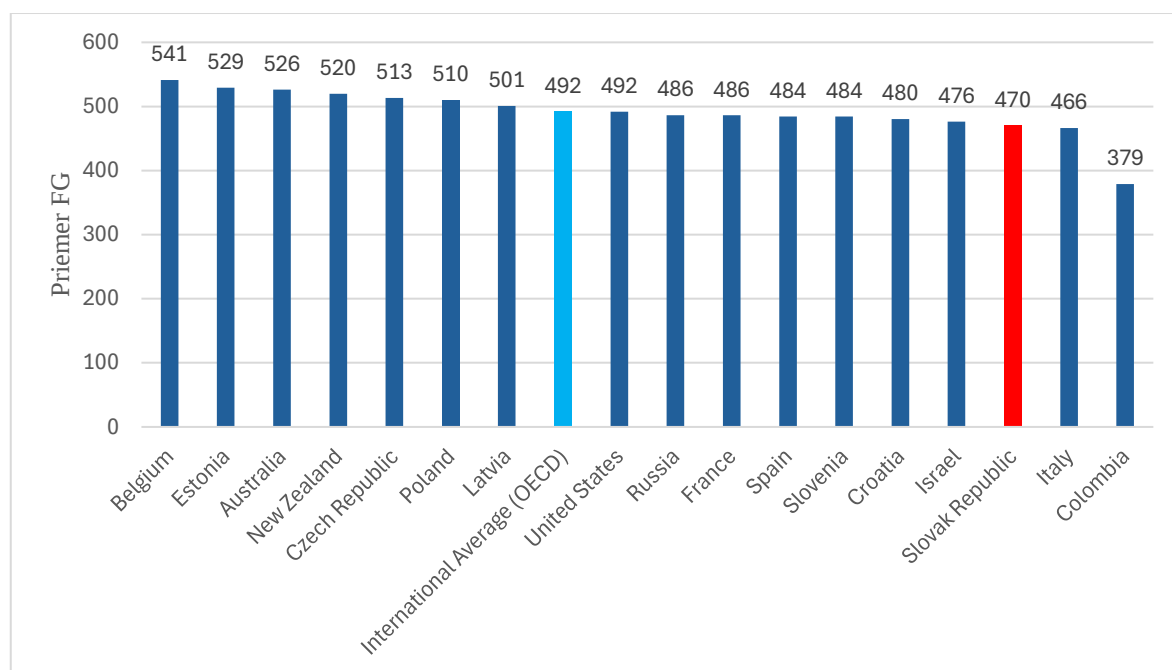
²⁶ <https://nbs.sk/dokument/a43bd58e-776c-4c1c-b761-cbe804537a0d/stiahnut/?force=false>

²⁷ BALÁŽ, Vladimír, et al. Investičné správanie Slovákov a jeho modelovanie pomocou štruktúrnych rovníc. *Ekonomický časopis*, 2010, 58.02: 109-125.

riziku sú prevažne malé a obmedzené skúsenosti s finančnými produktami a samozrejme aj nízkou úrovňou finančnej gramotnosti.²⁸

Ako posledný prieskum si rozoberieme prieskumy PISA vo vzťahu finančnej gramotnosti študentov. PISA je trojročný prieskum z celého sveta, ktorý je zameraný na 15 ročných študentov a hodnotí do akej miery nadobudli kľúčové znalosti a vedomosti nevyhnutné na budúci ekonomický život. Prieskum PISA sa uskutočnil v rokoch 2012, 2015 a 2018 a mal sa uskutočniť aj v roku 2021 ale to bolo zrušené kvôli pandémie koronavírusu. V prieskumoch sú zahrnuté krajiny OECD a partnerské krajiny, čiže v prieskumoch nie sú stále tie isté krajiny. Slovensko sa zúčastnilo všetkých troch robených prieskumov. Zanalyzujeme si a pozrieme sa na priemerné skóre všetkých zúčastnených krajín prieskumu v porovnaní s priemerom OECD (svetlo modrá farba) a Slovenskom (červená farba) v rokoch 2012, 2015 a 2018. Na nasledujúcich grafoch môžeme vidieť jednotlivé prieskumy v spomínaných rokoch.

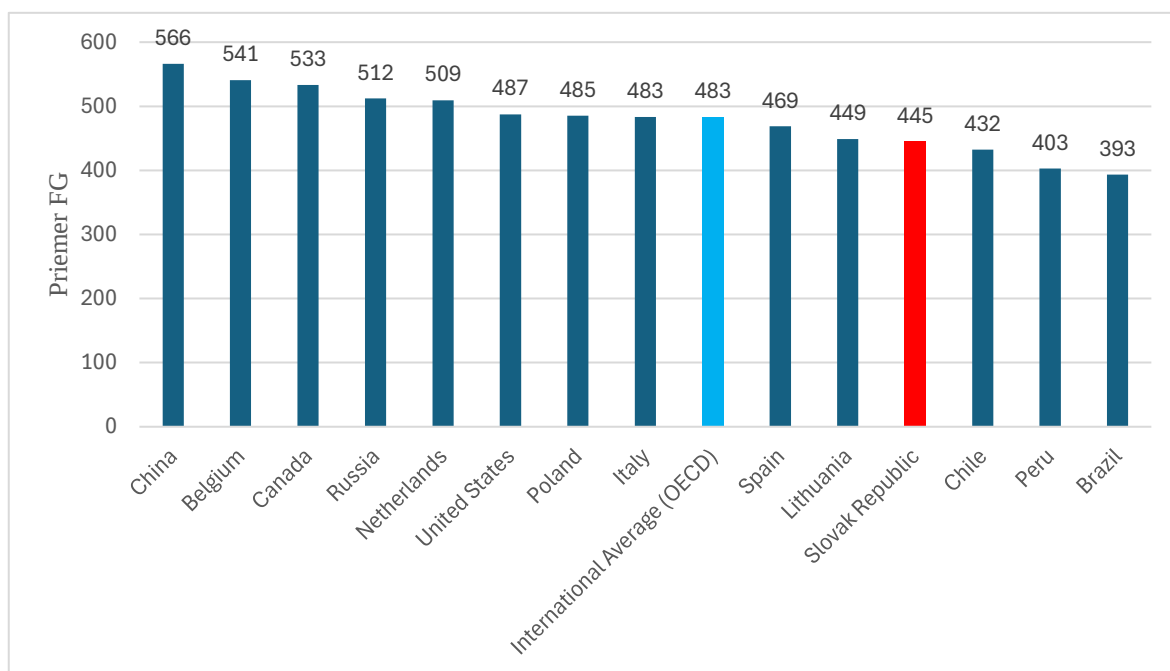
Graf 3 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2012

Zdroj: OECD, PISA 2012, vlastné spracovanie

²⁸ https://nbs.sk/_img/documents/ts/191107/final_nbs_strategiafingram_en.pdf

Graf 4 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2015

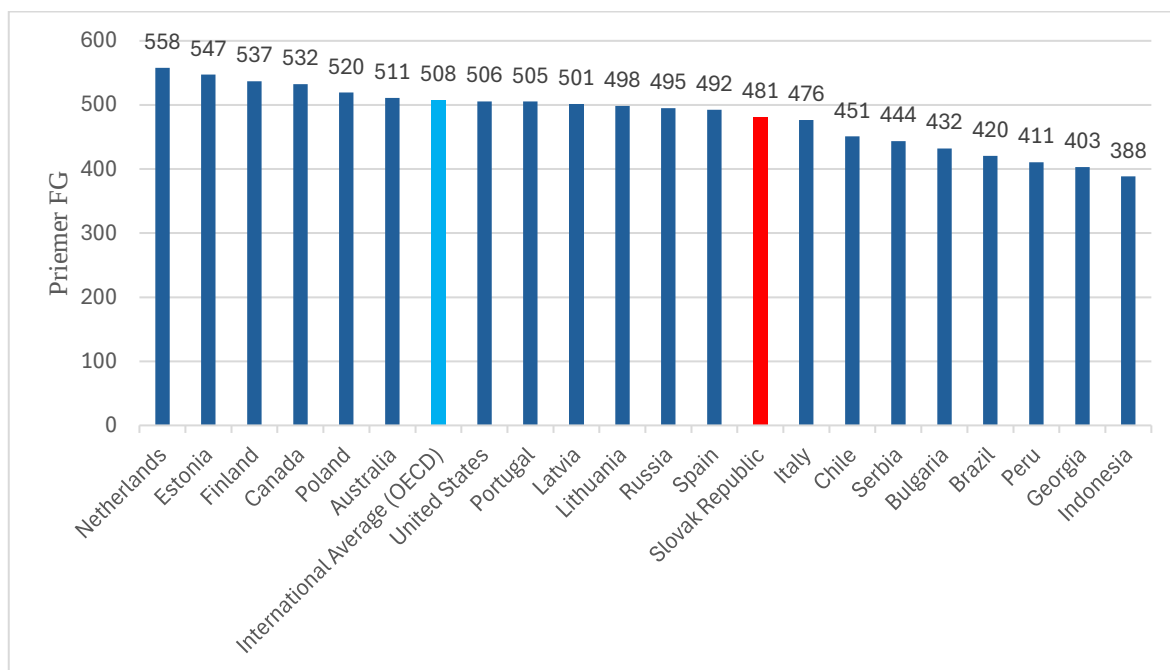

Zdroj: OECD, PISA 2015, vlastné spracovanie

Keď sa pozrieme na výsledky z rokov 2012 a 2015, tak musíme konštatovať, že nie lenže Slovensko v obidvoch prípadoch skončilo pod priemerom OECD, ale hlavne fakt, ktorý nám ukazuje, že horší výsledok dosiahli už len krajiny s južnej Ameriky, čo určite nie je dobrá vizitka. V roku 2012 sme dokonca skončili ako tretí najhorší z pohľadu zúčastnených krajín. Za nami skončilo už len Taliansko, avšak len s minimalistickým rozdielom a následne posledná Kolumbia. Napríklad naše susedné krajiny, Poľsko a Česká republika dosiahli dokonca vyššie výsledky ako samotný priemer OECD a tým pádom od nás skončili s významným rozdielom. Najvyššie skóre dosiahli krajiny ako Belgicko, Austrália a Estónsko.

Pri výsledkoch z roku 2015 opäť musíme konštatovať, že sme skončili pod priemerom OECD a za nami skončili už len krajiny ako Čile, Peru a Brazília. Taktiež môžeme sledovať znižujúci sa trend finančnej gramotnosti aj na Slovensku, kde sme sa prepadli zo skóre 470 na 445, ale taktiež sa znížil aj samotný priemer OECD. To mohlo ovplyvniť napríklad zmeny v zložení vzorky, rôzne reformy vzdelávania, sociálno-ekonomické faktory alebo náhodné udalosti. Za rok 2015 dosiahli najvyššie skóre Čína, Belgicko a Kanada. Samotné Belgicko dosiahlo také isté skóre ako v roku 2012, tak aj v roku 2015.

Graf 5 : Výsledky prieskumu PISA za rok 2018

Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

V roku 2018 bolo priemerné skóre finančnej gramotnosti v 13 krajinách OECD s platnými údajmi 508 bodov, zatiaľ čo priemerné skóre finančnej gramotnosti v 20 zúčastnených krajinách s platnými údajmi bolo 481 bodov. Najvyššie skóre v tomto prieskume dosiahlo Holandsko (558) a Estónsko (547), za nimi nasledovalo Fínsko (537) a Kanada (532). Takže môžeme povedať, že najvyššie skóre, či už pri dospelých z prieskumov HFCS a S&P Global FinLit Survey alebo študentoch, dosiahli podobné krajiny. Slovenskí študenti v tomto prieskume dosiahli skóre 481, čo je pod priemerom OECD. Z tohto môžeme konštatovať, že Slovensko ako krajiny s porovnaním s ostatnými krajinami sveta na tom v oblasti finančnej gramotnosti nie je vôbec dobre, či už pri dospelých jedincov alebo študentov. Avšak z roku 2015 na rok 2018 aspoň sledujeme značný nárast skóre, ale aj tak sme len pred krajinami, ktoré nie sú pomerne vyspelé, ako krajiny južnej Ameriky alebo krajiny ako Gruzínsko a Bulharsko. Vidíme, že Estónsko bolo v prieskumoch 2012 a 2018 (v roku 2015 sa nezúčastnili prieskumu) medzi krajinami s najvyšším dosiahnutým skóre. Tu vidíme, že finančné vzdelanie môže priniesť úspechy aj v menších krajinách, kde sa zaraďuje aj Slovensko, avšak na Slovensku máme podpriemerné výsledky. Tieto porovnania s ostatnými krajinami nám vravia o tom, že finančné vzdelávanie na Slovensku je pomerne mizerné, keďže sa neporovnávame s podobnými výsledkami s krajinami EÚ alebo vyspelými krajinami všeobecne ale s krajinami južnej Ameriky alebo krajinami východnej Európy. Z týchto prieskumov by sme si mali brať príklad už so

spomínaním Estónskom a pozrieť sa na to ako a prečo dosahujú také vysoké skóre. V ďalších častiach už budeme rozoberať a analyzovať čisto Slovensko a ako sa nám darilo v prieskumoch PISA a ako sa študenti stavajú k financiám.

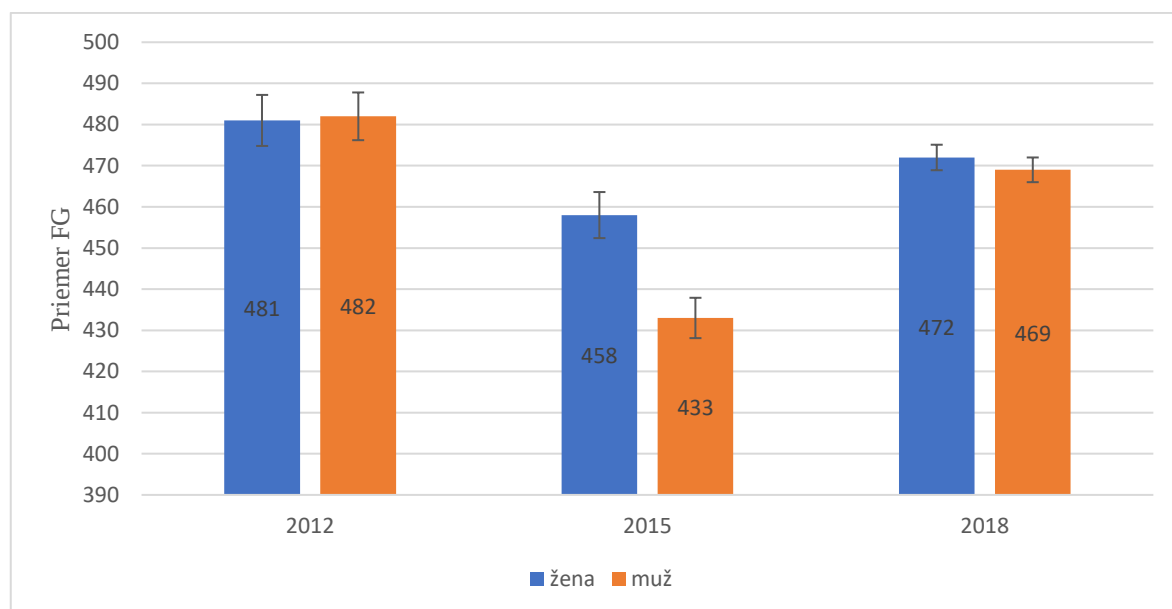
4.2 Determinanty finančnej gramotnosti

V tejto podkapitole sa pozrieme na podrobnejšie dáta z prieskumu PISA od OECD, ktoré rozložíme do jednotlivých determinantov v ktorých predpokladáme značný vzťah s finančnou gramotnosťou. Pri socio-demografických faktoroch vychádzame zo všetkých dostupných prieskumov, teda z rokov 2012, 2015 a 2018. Od časti finančné vzdelávanie sa zameriame len na prieskum z roku 2018, kde sú práve dostupné tieto údaje.

4.2.1 Socio-demografické faktory

Medzi socio-demografické pozadie zaručene patrí pohlavie, vzdelanie rodičov alebo aktuálna práca rodičov a následne tieto faktory vplyvajú na finančnú gramotnosť študentov, respektíve detí. Na úvod si rozoberieme ako sa darilo rozličnému pohlaviu, kde by sme zo štúdií mali vychádzať z toho, že muži majú vyššiu finančnú gramotnosť, avšak vidíme, že na Slovensku tento trend nie je až taký značný.

Graf 6 : Finančná gramotnosť žien a mužov

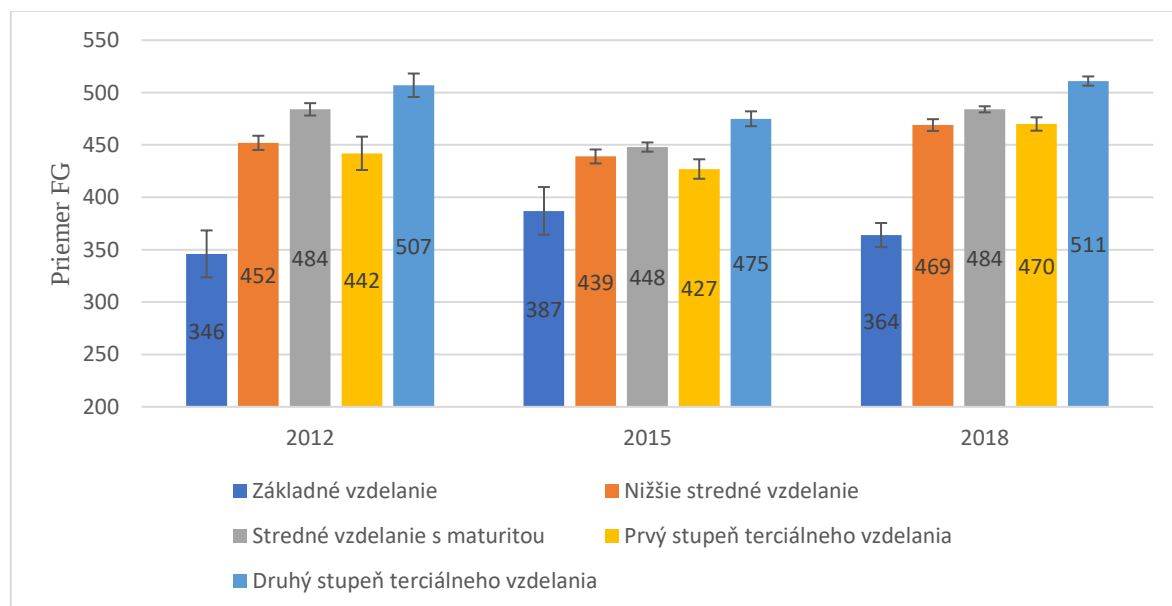

Zdroj: OECD, PISA 2012, 2015, 2018, vlastné spracovanie

V roku 2012 konštatujeme, že výsledky boli na podobnej úrovni, či už pri ženách alebo mužoch. Avšak v prieskume z roku 2015 už vidíme značnú prevahu lepšieho dosiahnutého skóre z pohľadu žien. V roku 2015 to bol signifikantný rozdiel. Keď si zoberieme len výsledky mužov, tak by dosiahli podobné skóre ako študenti v Čile, a to v pomere skóre 433:432, čo nie je krajina s ktorou by sme sa chceli porovnávať. V roku 2018 vidíme síce jemne vyššie dosiahnuté skóre z pohľadu žien ale je to v rámci štatistickej odchýlky, takže to nemôžeme brať relevantne. Z pohľadu vývoja vidíme, že v roku 2015 možno išlo o horšiu generáciu, lebo prieskumy roku 2012 a 2018 sú v podstate totožné v rámci skóre finančnej gramotnosti u žien, ako aj u mužov. Súčasne konštatujeme nulový posun, až priam negatívny posun v rámci finančnej gramotnosti ako u žien, tak aj u mužov v rámci uvedeného časového horizontu.

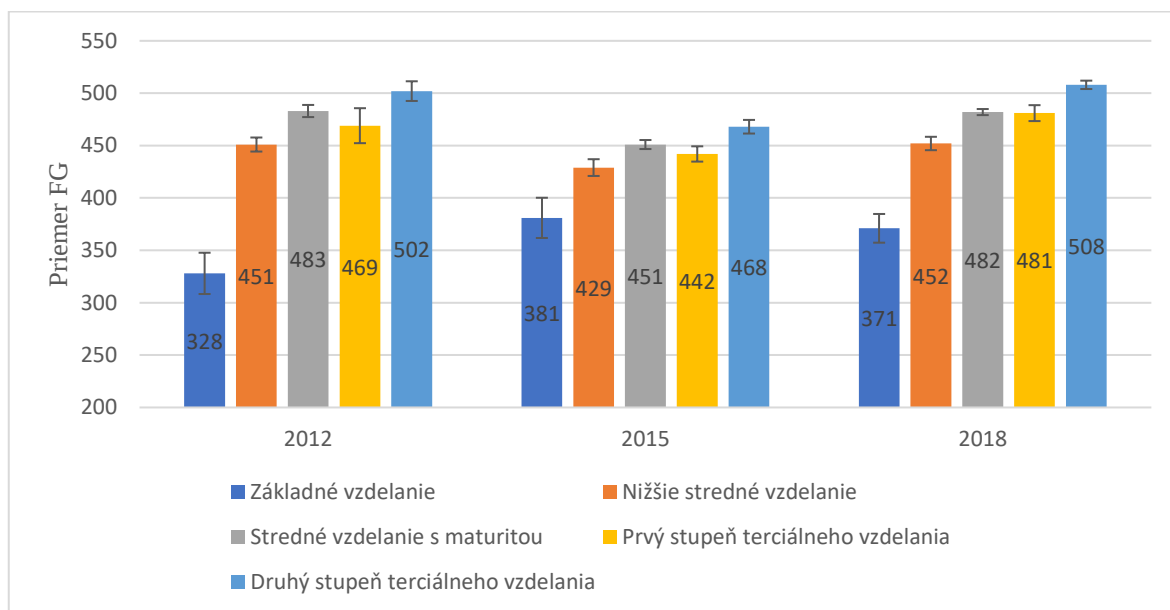
Dôležitou súčasťou finančnej gramotnosti študentov je jednoznačne ich zázemie a domov a s tým spojené vzdelanie rodičov. Z teórií vychádzame, že čím lepšie zázemie má dieťa, tým má aj vyššiu finančnú gramotnosť a tak isto čím má vzdelanejších rodičov, tým má aj vyššiu finančnú gramotnosť. Práve to aký vplyv a či vôbec má vzdelanie rodičov na finančnú gramotnosť detí, si ukážeme na nasledujúcich grafoch. Tak isto budeme sledovať ako a či sa menilo skóre v priebehu rokov.

Graf 7 : Vplyv vzdelania otca na finančnú gramotnosť

Zdroj: OECD, PISA 2012, 2015, 2018, vlastné spracovanie

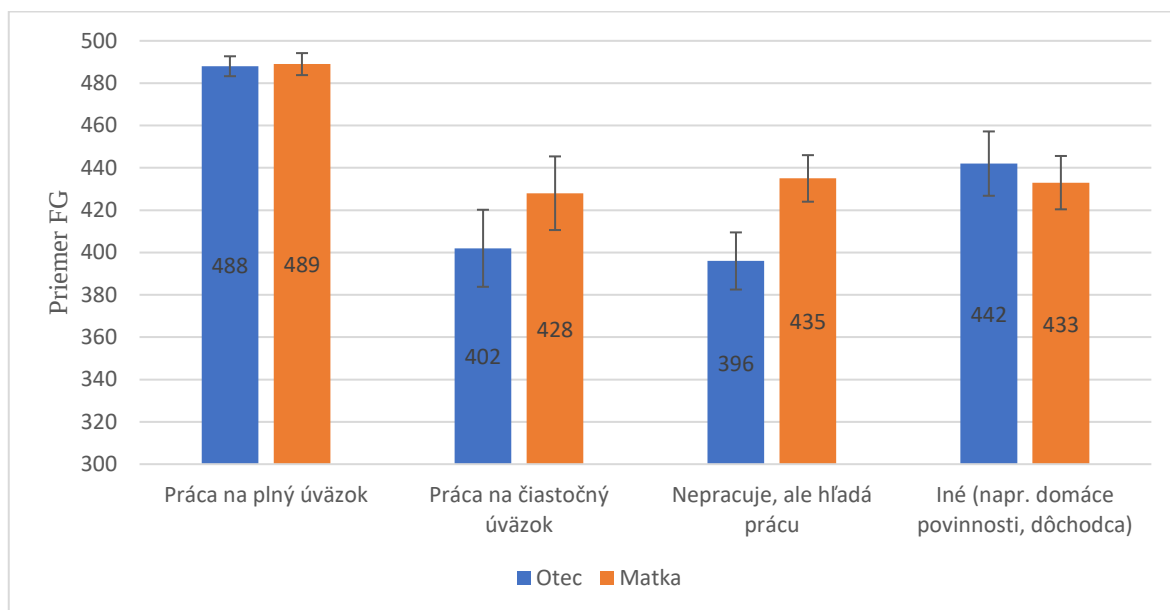
Graf 8 : Vplyv vzdelania matky na finančnú gramotnosť

Zdroj: OECD, PISA 2012, 2015, 2018, vlastné spracovanie

Pozorujeme podobný trend ako nám ukazovali aj štúdie v teoretickej časti, a to, že čím vyššie vzdelanie rodiča, tým je vyššia finančná gramotnosť detí. A naopak, čím menšie vzdelanie, v tomto prípade základné vzdelanie, čo predstavuje základnú školu, tak vidíme extrémne podpriemerné výsledky aj o 100 bodov v skóre medzi základným a nižším stredným vzdelaním vo všetkých rokoch testovania bez ohľadu na to, či berieme vzdelanie otca alebo matky. Z toho môžeme usudzovať, že vzdelanie rodičov naozaj koreluje s finančnou gramotnosťou detí. Avšak môžeme sledovať zaujímavý trend v každom roku testovania, ktorý nám ukazuje, že dokončený bakalársky stupeň rodičov nehrá až takú úlohu vo finančnej gramotnosti ako by sa mohlo zdať. Očakávame, že čím vyššie vzdelanie rodičov, tým vyššia gramotnosť detí, čiže na grafoch by sme mali sledovať zvyšujúci sa trend v dosiahnutom skóre za každé vyššie vzdelanie rodičov. Vidíme, že deti rodičov so stredným vzdelaním s maturitou dosiahli vyššie skóre ako deti rodičov s prvým stupňom na vysokej škole, a teda bakalárskym stupňom. Najväčší takýto rozdiel pozorujeme v prieskume z roku 2012 pri vzdelaní otca až o 42 bodov v rozdielu skóre. Súčasne treba dodať, že prevažná časť takýchto rozdielov bola v rámci štatistickej odchýlky. Zároveň deti vysoko vzdelaných rodičov dosiahli signifikantne lepšie skóre ako deti rodičov so stredným vzdelaním s maturitou. Pri porovnaní vzdelania otca a matky môžeme povedať, že viac záleží aké má vzdelanie otec.

Graf 9 : Súčasný pracovný stav rodičov

Zdroj: OECD, PISA 2012, vlastné spracovanie

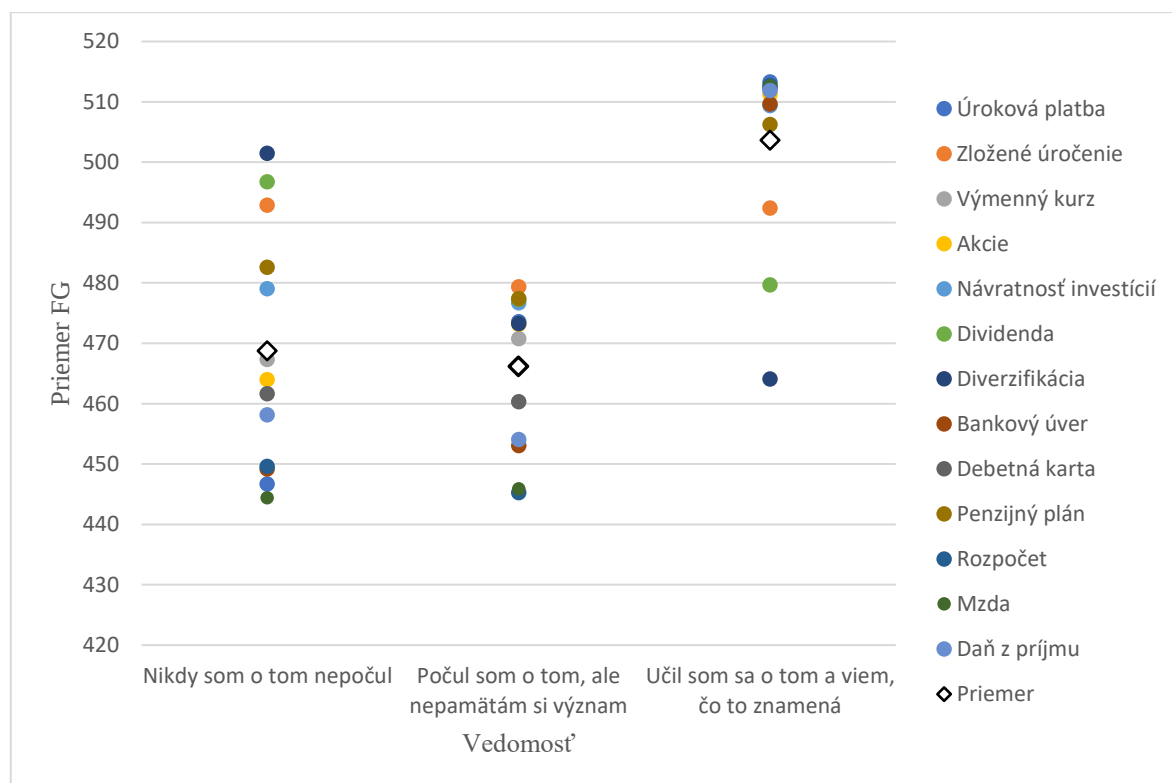
To, či pracuje otec alebo matka na plný úväzok nijako nehrá rolu na finančnú gramotnosť detí ale zároveň platí, že práve deti týchto rodičov dosiahli najvyššiu úroveň finančnej gramotnosti. Dokonca deti rodičov, čo pracujú na plný úväzok, mali vyššie skóre ako bol samotný priemer za Slovensko v roku 2012 a to v pomere 488,489:470. Ostatné premenné nám už ukazujú signifikantný prepád finančnej gramotnosti detí. Treba ale poznamenať, že otec ako živiteľ rodiny má väčší vplyv na nízku finančnú gramotnosť detí ako matka. Ak nepracuje otec alebo pracuje len na čiastočný úväzok, finančná gramotnosť jeho detí je na veľmi nízkej úrovni, zatiaľ čo keď to porovnáme s matkou pri týchto premenných, tak finančná gramotnosť detí je v tomto hľadisku vyššia v oboch prípadoch aj o 30 bodov. Z tohto môžeme vyvodit', že ak otec nepracuje na plný úväzok, finančná gramotnosť detí je na nízkej úrovni, možno práve z hľadiska, že rodina tým pádom nemá dostatok financií na rôzne vzdelávanie a celkovo ak nepracuje, tak prevažne ani rodič nebude vysoko finančne gramotný.

4.2.2 Finančné vzdelávanie

Dôležitosť finančného vzdelávania súvisí s finančnou gramotnosťou a zistiť či tam existuje naozaj určitý vzťah je najlepšie práve na študentoch. V prieskume PISA sa študentov pýtali na finančné pojmy. Konkrétne, či počas predchádzajúcich 12 mesiacov na školských hodinách, počuli alebo dozvedeli sa o konkrétnych finančných pojmoch a následne či to vedia aj vysvetliť. Pojmy boli nasledovné: úroková platba, zložené úročenie, výmenný kurz,

akcie, návratnosť investícií, dividenda, diverzifikácia, bankový úver, debetná karta, penzijný plán, rozpočet, mzda a daň z príjmu. Čiže pojmy pokrývajú kategórie ako investovanie, vedomosti o bankách, vedomosti o dôchodku alebo o samotnom príjme. Všetky zmienené pojmy sa považujú za nutnosť vedieť ovládať, ak chce byť človek finančne gramotný a nestratiť sa vo finančnom svete. Na nasledujúcom *grafe č. 10* vidíme samotné finančné pojmy vo vzťahu medzi sebou a zároveň vo vzťahu k finančnej gramotnosti.

Graf 10 : Vedomosť finančných pojmov

Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

Pohl'adom na graf môžeme konštatovať, že vedomosť vybraných finančných pojmov jednoznačne koreluje s vysokou finančnou gramotnosťou, ktorá v týchto prípadoch dosahuje priemerné skóre finančnej gramotnosti až nad úroveň 500 bodov, čiže tam existuje určitý vzťah medzi finančnou gramotnosťou a vedomosťami o finančných pojmoch. Zaujímavým faktom však je, že to, či o pojmoch nikdy nič nepočuli alebo počuli ale zároveň nevedia význam, nehrá žiadnu rolu a v oboch prípadoch zaznamenali študenti nižšiu finančnú gramotnosť. Zároveň vidíme tri pojmy, zložené úročenie, dividenda a diverzifikácia, kde znalosť týchto pojmov nezaručila vysokú, respektíve vyššiu finančnú gramotnosť ako nevedomosť týchto troch pojmov. Najväčší rozdiel vidíme v dividendách a diverzifikáciách, čo sú pojmy, ktoré patria do kategórie investovania a tvoria priam základný pilier pri

investovaní. Zatiaľ čo, vedomosť o akciách a návratnosti investícií tento jav nepotvrdila, keďže v týchto prípadoch dosiahli signifikantne vyššiu finančnú gramotnosť študenti, ktorí o týchto pojmov vedeli. Z týchto dostupných údajov môžeme konštatovať, že sme nenašli vzťah medzi vyššou úrovňou finančnej gramotnosti a vedomosťami o pojme diverzifikácia alebo dividenda. I keď pojem diverzifikácia považujeme za jeden z najhlavnejších pojmov v oblasti investovania. Diverzifikovanie akcií a celkovo investícií zohráva významnú úlohu, kde sa zabezpečujeme o to aby v prípade krachu jednej spoločnosti sme neprišli o všetko. Toto zistenie je v súlade so štúdiou, ktorá skúmala, či existuje pozitívny vzťah medzi vysokou finančnou gramotnosťou a diverzifikáciou portfólia. Štúdia ukázala menšie rozdiely ale v konečnom dôsledku zamietla pozitívnu súvislosť s finančnou gramotnosťou a diverzifikáciou. Taktiež sa v menovanej štúdiu ukázalo, že viac zohráva úlohu vedomosť o akciách a návratnosti investícií.²⁹ Výsledky z tejto štúdie nám ukazujú podobnosť s našimi výsledkami.

Výsledky nám zároveň ukazujú aké je dôležité práve finančné vzdelávanie na školách alebo aj mimo nich. Nevedomosť týchto pojmov vedie k nižšej finančnej gramotnosti, a tak ako krajina by sme mali zvýšiť hodiny na školách, ktoré by sa týkali finančnej gramotnosti študentov. Najhoršiu finančnú gramotnosť dosiahli pri nevedomosti pojmov ako rozpočet, mzda alebo daň z príjmov. Keďže tento prieskum bol robený na 15 ročných študentov, je zaujímavým zistením, že práve pojem ako rozpočet alebo mzda takýto študent neovláda. Práve po dosiahnutí 10 ročnej povinnej školskej dochádzky alebo po dovŕšení 16 rokov už študent môže aj brigádovať a nevedomosť pojmu ako mzda neprispieva k tomu, že takýto študent by aj mohol brigádovať a zároveň manažovať si vlastný rozpočet, čo neprispieva ani samotnému jednotlivcovi, ale ani samotnej rodine.

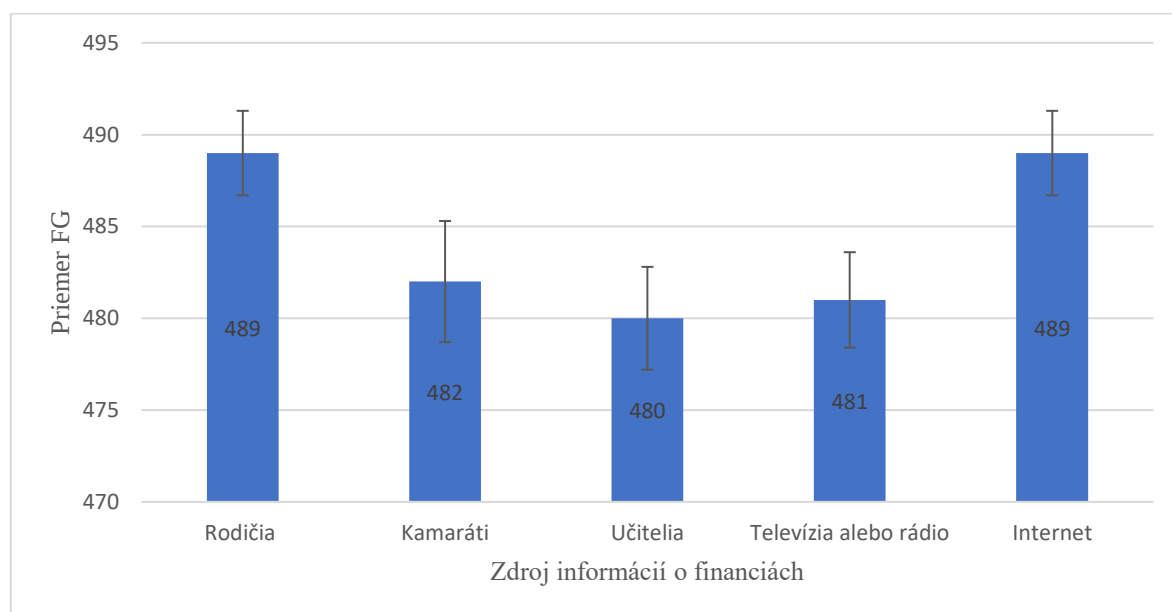
Priemerné skóre študentov, ktorí vedeli o pojmoch bol 504, naproti tomu priemerné skóre študentov, ktorí nevedeli o pojmoch bol 469, respektíve 466. Z týchto výsledkov považujeme za nutnosť zlepšiť finančné vzdelávanie na školách a viac pripravovať deti do reálneho života, keďže vidíme pozitívnu súvislosť medzi finančnou gramotnosťou študenta a vedomosťami o finančných pojmoch. Samotné finančné vzdelávanie jednotlivcov by prinieslo aj značný blahobyť pre ekonomiku krajiny.

²⁹ ANWAR, Muhammad, et al. Financial literacy, behavioral biases and investor's portfolio diversification: Empirical study of an emerging stock market. *Journal of Finance and Economics Research*, 2017, 2.2: 144-163.

4.2.3 Zdroj informácií

To, odkiaľ získavajú študenti informácie ohľadom financií zohráva tiež významnú úlohu pre ich nadobúdanie finančnej gramotnosti. Vzhľadom na tento fakt sme použili dáta, ktoré nám vravia, odkiaľ študent čerpá relevantné informácie ohľadom financií a peňažných záležitostí (výdavky, sporenie, bankovníctvo, investície). Zdroje informácií môžu byť rôzne, od rodičov a učiteľov, až po televíziu alebo hlavne internet. Stále platí, že informácie si treba overovať, nech sú od kohokoľvek.

Graf 11 : Zdroj informácií

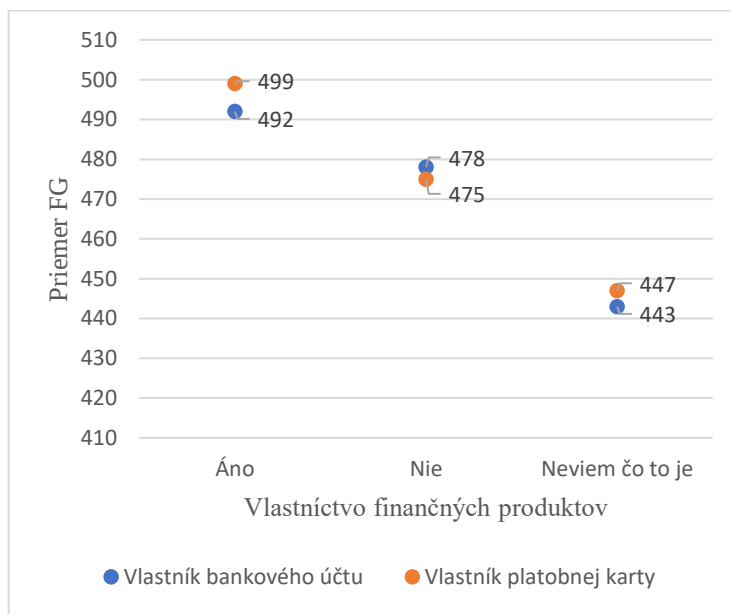
Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

Z dostupných údajov, ktoré sú zobrazené aj graficky môžeme vidieť odkiaľ čerpá študent informácie vo vzťahu k finančnej gramotnosti. Konštatujeme, že existujú len malé rozdiely v skóre finančnej gramotnosti naprieč získavaním informácií od rôznych osôb alebo médií. Pre deti a študentov je najdôležitejšie získavanie takýchto informácií ohľadom financií práve od rodičov a to nám ukazuje, že práve takýto študenti dosiahli najvyššie skóre. Zároveň však podobné skóre dosiahli študenti, ktorí získavajú informácie na internete. Žijeme vo veľmi vyspelej dobe, a tak je super, že si deti vedia nájsť relevantné informácie aj sami pomocou internetu. Priemer všetkých študentov za Slovensko v tom prieskume PISA 2018 bol 481, takže vidíme, že zdroj informácií nehrá kľúčovú rolu v nízkej finančnej gramotnosti študentov a akýkoľvek zdroj je veľmi prospešný k finančnej gramotnosti. Samozrejme v dnešnom svete platí, že zdroje si treba overovať aj z viacerých stránok alebo od viacerých osôb a neveriť iba jednému zdroju, ktorý nás môže zavádzať.

4.2.4 Skúsenosti s finančnými produktami

Vlastníctvo finančných produktov ako bankový účet alebo platobná karta v 15 rokoch nie je až tak častá ale ukazuje nám, že ak by bola, bolo by to pre finančnú gramotnosť detí určite lepšie.

Graf 12 : Vlastníctvo finančných produktov

Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

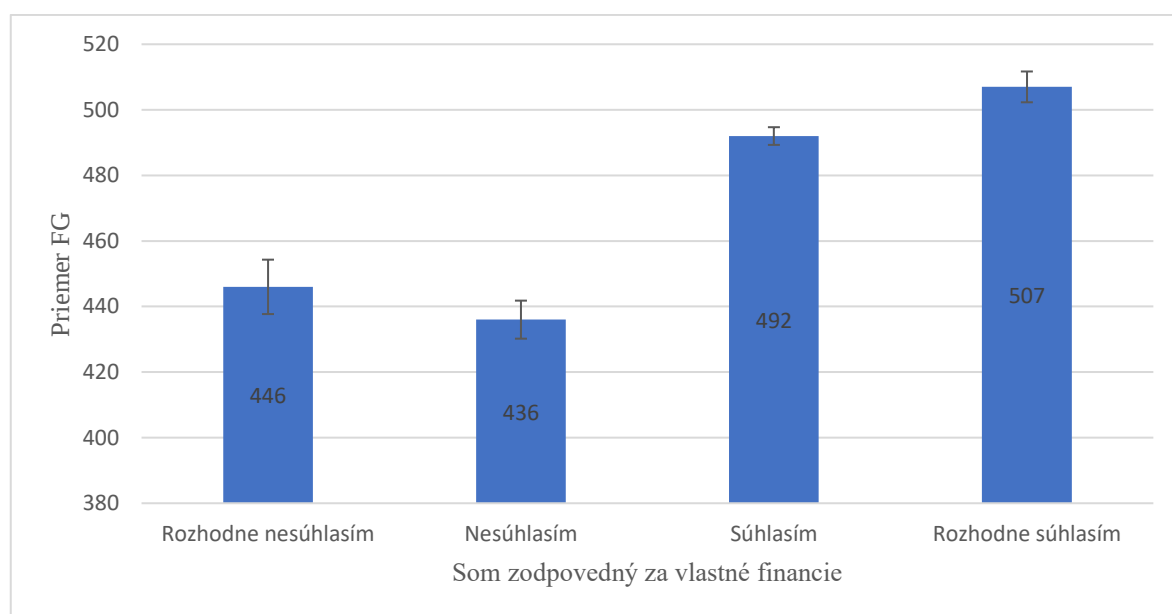
Vlastníctvo platobnej karty, ale aj bankového účtu sprevádza vyššia finančná gramotnosť. To, že takto mladí študenti už vlastnia takéto produkty môžeme pripisovať vyššej gramotnosti rodičov a zároveň vysokú dôveru v deti. Vzťah medzi nevlastníctvom takýchto finančných produktov a výškou finančnej gramotnosti má však len nízku súvislosť. To, čo má ale významnú súvislosť, je vzťah finančnej gramotnosti s tým, že samotní študenti nevedia ani čo je bankový účet alebo platobná karta. Takíto študenti dosiahli až o 50 bodov menšie skóre vo finančnej gramotnosti oproti študentom, ktorí vlastnia finančné produkty a o 30 bodov nižšie skóre oproti tým študentom, ktorí nevlastnia finančné produkty ale vedia, čo znamenajú. Výsledky ukazujú, že s prístupom k sofistikovanejším produktom stúpa finančná gramotnosť. To sa dá vysvetliť tým, že sa jednotlivci pritom naučia nejaké

finančné súvislosti alebo, že už jednotlivci s vyššou finančnou gramotnosťou idú prirodzene po sofistikovanejších finančných produktoch.

4.2.5 Finančná zodpovednosť a finančné správanie

Rozhodnutia, ktoré robíme s peniazmi, majú veľký vplyv na náš život. Finančná gramotnosť nám pomáha pochopiť, ako riadiť svoje financie inteligentne. A to, ako sa študenti rozhodovali alebo správali vo vzťahu s úrovňou finančnej gramotnosti si ukážeme v tejto podkapitole na rôznych situáciách.

Graf 13 : Finančná zodpovednosť

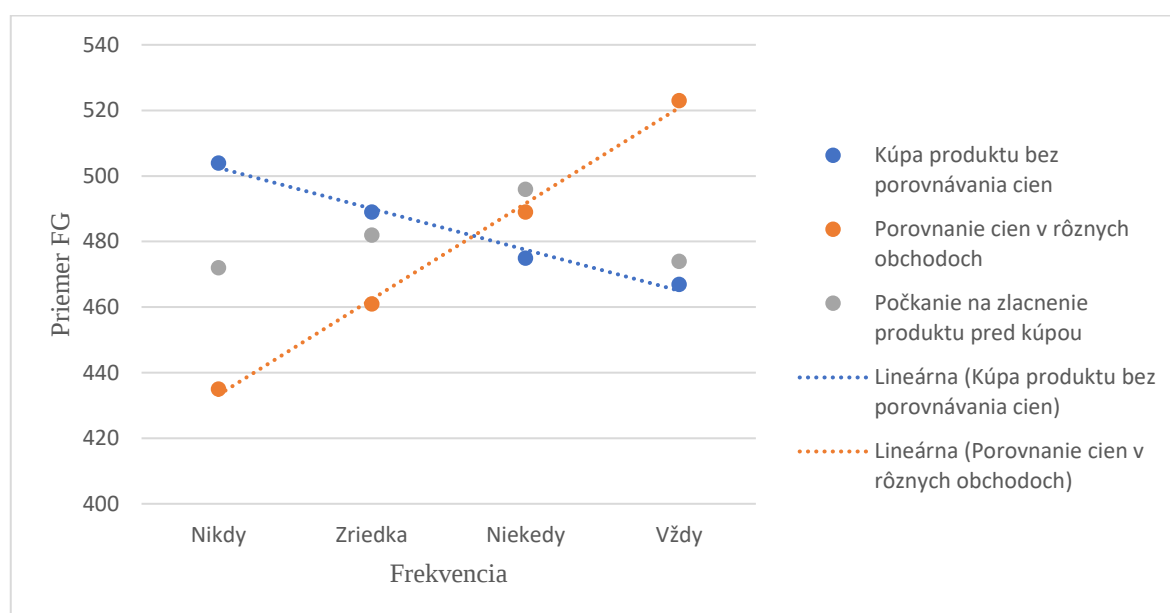
Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

S rastúcou úrovňou finančnej gramotnosti rastie aj miera zodpovednosti za vlastné financie. To nám vychádza z predchádzajúceho grafu, kde zobrazujeme súvislosť medzi úrovňou finančnej gramotnosti študentov a ich zodpovednosťou za vlastné financie. Študenti, ktorí dosiahli vyššie skóre vo finančnej gramotnosti, majú očividne aj väčšiu pravdepodobnosť, že budú zodpovední a zodpovednejší za svoje vlastné financie. Z toho by sa dalo uviesť, že zvyšovanie úrovne finančnej gramotnosti, či už vzdelávaním v škole alebo od rodičov by malo viesť k tomu, že študenti budú zodpovednejší za svoje vlastné financie. Samozrejme treba poznamenať, že finančná gramotnosť určite nie je jediná, ktorá vplýva na zodpovednosť k vlastným financiám a existuje mnoho ďalších faktorov, ktoré by v tom mohli zohrať určitú úlohu ako napríklad, rodinné zázemie, sociálno-ekonomický status alebo

osobnostné vlastnosti. Vo výsledku však môžeme konštatovať, že existuje pozitívny vzťah medzi finančnou gramotnosťou a zodpovednosťou jednotlivca za vlastné financie.

Na finančnom správaní pri rôznych každodenných činnostiach sa dá dobre odpozorovať, či je daný jednotlivec napríklad aj finančne gramotný. To sa taktiež pýtali v prieskume PISA, a to konkrétne, či si porovnávajú ceny produktov v obchodoch pred ich kúpou a či majú vybudované určité prospešné finančné návyky.

Graf 14 : Finančné správanie 1.

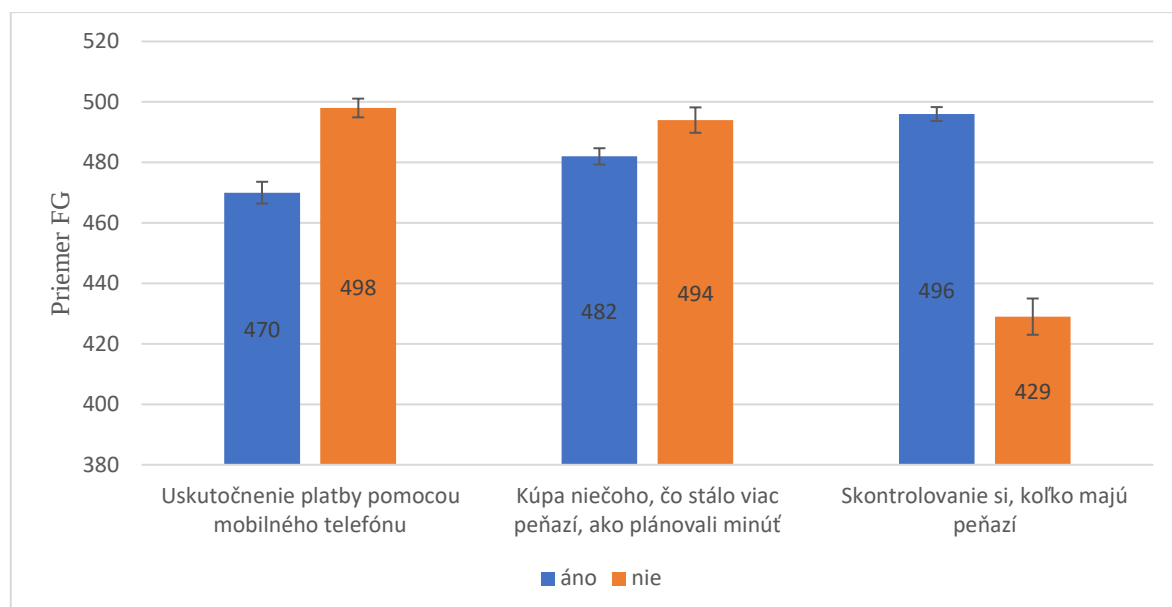
Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

Vzťah medzi úrovňou finančnej gramotnosti a porovnávaním cien v rôznych obchodoch pri plánovanom kúpe produktu nám jednoznačne ukazuje, že čím je vyššia úroveň finančnej gramotnosti študenta, tým je aj vyššia frekvencia toho, že si tie ceny v rôznych obchodoch naozaj porovnáva. Na druhú stranu to môžeme brať tak, že finančne gramotný človek si je toho už vedomý, že v rôznych obchodoch majú iné ceny, takže si ich automaticky porovnáva. Zatiaľ, čo študent, čo si nikdy neporovnáva ceny v obchodoch dosiahol priemerné skóre finančnej gramotnosti 435, tak študent, ktorý si porovnáva ceny stále, dosiahol priemerné skóre až 523, čo je veľmi obdivuhodné skóre a taktiež nám ukazuje kolosálny rozdiel vo finančnej gramotnosti študentov. Kúpa produktu bez porovnávaní cien v porovnaní s finančnou gramotnosťou nám ukazuje presný opak v lineárnej tendencii. Študent, ktorý odpovedal, že si nikdy nekupuje produkt bez porovnávaní cien, dosiahol najvyššie priemerné skóre. Takže, úroveň finančnej gramotnosti klesá, ak rastie aj frekvencia kúpy produktu bez porovnávaní cien, čo nám ukazuje zápornú koreláciu. Ako taká zľava

produktov už nemá až taký významný vplyv na úroveň finančnej gramotnosti. Aj v tomto prípade platí, že aj keď nám vychádzajú jasné korelácie, tak práve pri takýchto reálnych životných situáciách študentov zohráva dôležitú úlohu aj zázemie alebo výchova rodičov. Pomocou trendových spojnic vidíme silný vzťah medzi finančnou gramotnosťou a finančným správaním. Zvyšovaním povedomia o dôležitosti porovnávania cien môžeme zlepšiť finančnú gramotnosť jednotlivcov a pomôcť im robiť zodpovednejšie finančné rozhodnutia.

V prieskume sa ďalej študentov pýtali, že či za posledných 12 mesiacov uskutočnili činnosti, ktoré sú zobrazené na *grafe 15*.

Graf 15 : Finančné správanie 2.

Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

Uskutočnenie platby pomocou mobilu u 15 ročného študenta je pomerne rarita na Slovensku, keďže tieto novodobé prvky k nám prichádzajú o čosi neskôr a hlavne vychádzame z prieskumu z roku 2018. I keď vyššiu úroveň finančnej gramotnosti dosiahli študenti, ktorí neuskutočnili takú platbu, neprikladali by sme tomu veľkú váhu v tomto zistení práve z dôvodov zmienených vyššie. Skôr by sme konštatovali, že neexistuje žiadny jasný trend v tom, ako sa tieto dve veličiny ovplyvňujú navzájom. Podobne aj výsledok toho, či za posledných 12 mesiacov kúpili alebo nekúpili niečo, čo stálo viac ako plánovali minúť, nám ukazuje, že to nemá úplne jasný vzťah s úrovňou finančnej gramotnosti študentov. Je však dôležité poznamenať, že zobrazujeme len priemerné výsledky. Je teda možné, že existuje individuálna variabilita medzi študentami. Čo znamená, že niektorí študenti s

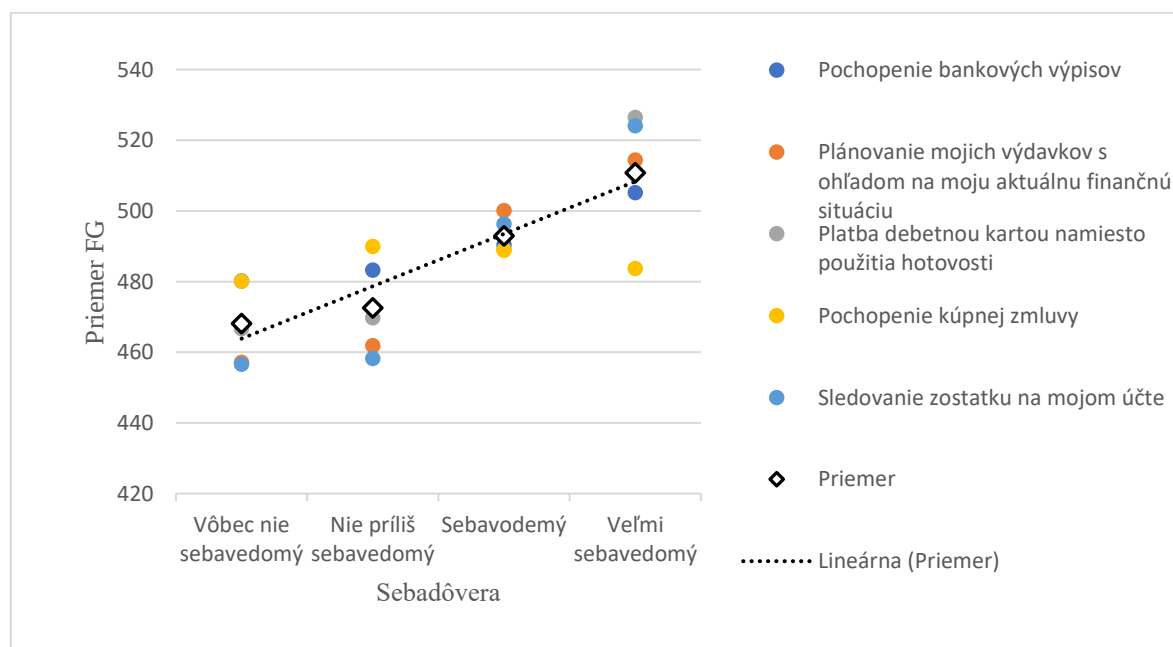
vysokou finančnou gramotnosťou mohli uskutočniť platby mobilom alebo nekúpiť niečo, čo stálo viac za čo boli ochotní minúť.

Avšak tretia spomínaná činnosť uvedená v *grafe 15* nám už ukazuje pozitívny vzťah s úrovňou finančnej gramotnosti. To, či si študenti za posledných 12 mesiacov kontrolujú koľko majú peňazí, silno koreluje s vyššou finančnou gramotnosťou práve týchto študentov. Už pri veku 15 rokov tento návyk môže byť veľmi prospešný aj v budúcnosti jednotlivca. Vybudovanie si práve takéhoto návyku je veľmi cenné a ukazuje nám, že študent tým pádom môže byť dobrý v rozpočtovaní a plánovaní na čo následne použije svoje peniaze, čo takisto bude prospešné v jeho budúcnosti.

4.2.6 Sebadôvera

To či sme sebedomí pri určitých finančných činnostiach nám ukazuje, či sme aj finančne gramotný. Ak má niekto sebadôveru vo finančných činnostiach a je sebedomí, tak predpokladáme, že tým veciam by aj mal rozumieť a tým pádom by mal mať určite vyššiu finančnú gramotnosť.

Graf 16 : Sebadôvera

Zdroj: OECD, PISA 2018, vlastné spracovanie

Podobný trend vidíme aj na *grafe 16*, a to, že existuje pozitívny vzťah medzi sebedomím a finančnou gramotnosťou. To znamená, že študenti, ktorí sú sebedomejší vo svojich finančných činnostiach, znalostiach a schopnostiach, majú v priemere vyššiu

úroveň finančnej gramotnosti. Taktiež môžeme pozorovať, že nie pri každej uvedenej činnosti sú študenti podobne sebavedomí. Najmenej sebavedomí sú si pri pochopení kúpnej zmluvy. Naopak, platba kartou namiesto použitia hotovosti, sledovanie zostatku na účte a plánovanie výdavkov je nad priemerom pri sebavedomých študentoch, a teda študenti, ktorí sú sebavedomí v týchto činnostiach dosiahli vysokú finančnú gramotnosť. Na druhú stranu pochopenie bankových výpisov a pochopenie kúpnej zmluvy je nad priemerom pri študentoch, ktorí pri tom nie sú príliš sebavedomí. Z toho by sa dalo uviesť, že 15 ročných ešte nezaujíma svet zmlúv alebo výpisov ale zároveň si vedia kontrolovať každodenné situácie so svojimi financiami. Lineárna trendová spojnica priemeru nám ukazuje aký priemer dosiahli študenti pri všetkých činnostiach vzhľadom na sebadôveru. Práve na tejto lineárnej spojnici vidíme strmý posun hore naprieč sebadôverou, čiže čím viac sebadôvery mal študent v dané finančné činnosti, tým jeho úroveň finančnej gramotnosti išla nahor. Z výsledkov sa dá konštatovať, že študenti s vyššou finančnou gramotnosťou pociťujú vyššiu sebadôveru pri finančnom rozhodovaní, lebo sú si zrejme vedomí svojich schopností. Tieto závery by mohli slúžiť na ďalší vývoj finančných vzdelávacích programov, ktoré by boli zamerané na budovanie sebavedomia študentov v oblasti financií.

Záver

Úroveň finančnej gramotnosti každého z nás ovplyvňuje naše životy v rámci efektivity hospodárenia s financiami a následnom finančnom plánovaní do budúcnosti. Finančná gramotnosť tak zohráva kľúčovú úlohu pri hlavných životných situáciách aj keď si to mnoho ľudí neuvedomujeme. Neuvedomovanie si slabšej úrovne finančnej gramotnosti u jednotlivca, tak môže dospieť k následnému zhoršeniu finančnej situácií ako u jednotlivca, tak aj u domácností. Cieľom tejto bakalárskej práce bolo analyzovať vývoj finančnej gramotnosti na Slovensku za posledné roky. Súčasne sme zisťovali aký vzťah majú vybrané determinanty ako socio-demografické faktory, finančné vzdelávanie, zdroj informácií, skúsenosti s finančnými produktami, sebadôvera, finančné správanie a finančná zodpovednosť na úroveň finančnej gramotnosti študentov.

Podľa dostupných dát z rôznych prieskumov konštatujeme, že finančná gramotnosť na Slovensku je podpriemerná. Čo sa týka vývoja v čase, finančná gramotnosť na Slovensku skôr stagnuje, avšak môžeme sledovať aj minimalistické zlepšenia. Lepšie vyhliadky do budúcnosti nám ukázal prieskum HFCS, kde sme sledovali zlepšenie z 9,6% v roku 2017 na 14% v roku 2021 u finančnej gramotnosti domácností, ktoré vedeli odpovedať na všetky otázky o finančnej gramotnosti správne. Čo je síce slabý výsledok ale aspoň sledujeme zmenu k lepšiemu. Stále považujeme za nutnosť zlepšiť finančnú gramotnosť ako u detí, tak aj u dospelých na Slovensku. Nízka úroveň finančnej gramotnosti má vplyv na našu finančnú situáciu. Vysoký podiel finančne negramotných jednotlivcov môže mať súčasne dopad aj na ekonomiku Slovenska.

V druhej časti analytickej časti sme skúmali vzťah finančnej gramotnosti s rôznymi premennými na základe dát z prieskumov PISA od OECD. Z výsledkov sme videli čo má najväčší alebo najmenší vzťah s úrovňou finančnej gramotnosti. Na úroveň finančnej gramotnosti nemá vplyv to, či je daná osoba muž alebo žena. Zázemie v ktorom vyrastajú študenti, respektíve vzdelanie ich rodičov vplýva na finančnú gramotnosť daných študentov. Pozorovali sme postupný pozitívny trend vo vzdelaní rodiča, a teda, že čím bolo vyššie vzdelanie rodiča, tým vzrastala aj úroveň finančnej gramotnosti dieťaťa. Takýto trend sme pozorovali ako aj pri vzdelaní matky, tak aj pri vzdelaní otca. Zároveň sme videli, že jemne viac súvisí aké vzdelanie má otec, čo by mohlo byť prirodzené, keďže hlavou rodiny sú prevažne otcovia a dosahujú vyšší príjem. Pracovný stav rodičov taktiež hrá rolu vo finančnej gramotnosti detí a z dostupných výsledkov sme pozorovali, že vyššia finančná

gramotnosť detí korelovala s pracovným stavom rodičov na plný úväzok. Ďalej v práci sme uvádzali akú majú študenti vedomosť o finančných pojmoch nadobudnutých v škole. To nám v priemere ukázalo, že tam sledujeme pozitívny vzťah medzi finančnou gramotnosťou a vedomosťami o finančných pojmoch. To, odkiaľ študenti získavajú informácie o financiách nehrá kľúčovú rolu na finančnú gramotnosť. Skutočnosť, či už majú študenti skúsenosti s finančnými produktami ako vlastnenie bankového účtu alebo vlastnenie platobnej karty má kladný vzťah s finančnou gramotnosťou. Naopak študenti, ktorí uviedli, že ani nevedia čo je bankový účet a platobná karta mali silne podpriemerné skóre finančnej gramotnosti. Vo výsledku ďalej môžeme konštatovať, že existuje pozitívny vzťah medzi finančnou gramotnosťou a zodpovednosťou jednotlivca za vlastné financie. Skúmanie finančného správania nám ukázalo, že tam vidíme určitý vzťah s finančnou gramotnosťou avšak nie pri všetkých činnostiach. Činnosti, kde to tak bolo boli kúpy produktu s porovnávaním cien a kontrolovanie si zbytku peňazí. Z výsledkov o sebadôvere vo finančných činnostiach konštatujeme, že študenti s vyššou finančnou gramotnosťou pociťujú vyššiu sebadôveru pri finančnom rozhodovaní, čo môže byť spôsobené tým, že si sú zrejme vedomí svojich schopností.

Ako sme videli z výsledkov práce, finančné vzdelávanie má vplyv na finančnú gramotnosť, a tak odporúčame zaviesť alebo zvýšiť hodiny o finančnej gramotnosti na školách na Slovensku aby zo škôl vychádzalo čo najviac finančne gramotných jednotlivcov, čo by malo pozitívny vplyv aj ako pre samotných jednotlivcov, tak aj pre krajinu. Takisto navrhujeme zlepšiť vývoj finančných vzdelávacích systémov aby boli čo najviac účinné pre veľkú časť obyvateľstva a zároveň kládli dôraz na tie finančné pojmy, správanie alebo produkty, ktoré robia najväčší problém obyvateľstvu a zároveň sú pre nich najdôležitejšie pri ich každodennom živote ako je hospodárenie s financiami a plánovanie financií na budúcnosť. Veľkú rolu hrajú aj rodičia, a to hlavne pri finančnom správaní, zodpovednosti a nadobudnutých finančných návykov detí. V tomto ohľade môžeme odporučiť a navrhnúť rodičom aby zvýšili nadobúdanie správnych návykov detí a aby im prikladali väčšiu váhu práve na takéto finančné správanie. Jedným z dôsledkov nízkej úrovne finančnej gramotnosti je zadlženosť domácností a zvyšovanie povedomia o vzdelávaní alebo šírenie nutnosti byť finančne gramotný by mala určite zmysel na úroveň finančnej gramotnosti Slovenska a mohla by ju pozdvihnúť nahor. Na koniec však konštatujeme, že rozhodnúť sa byť finančne gramotný je na každom z nás, a tak je len na nás ľuďoch ako sa k tomu postavíme a či sa rozhodneme byť finančne gramotný a žiť plnohodnotný život.

Zoznam použitých zdrojov

Knižné zdroje

1. KLÍNSKÝ, Petr, 2008. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. ISBN 978-80-87063-13-2.
2. VÁLEK, Juraj et al. *Daňovníctvo*. 2. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2023. s. 384. ISBN 978-80-7676-736-2.
3. WARREN, Elizabeth; TYAGI, Amelia Warren. 2005. *All your worth: The ultimate lifetime money plan*. Simon and Schuster. ISBN 0-7432-7974-3.

Internetové zdroje

1. <https://nbs.sk/dokument/a43bd58e-776c-4c1c-b761-cbe804537a0d/stiahnut/?force=false>
2. https://nbs.sk/img/documents/ts/191107/final_nbs_strategiafingram_en.pdf
3. ANDREOU, Panayiotis C.; ANYFANTAKI, Sofia. Financial literacy and its influence on internet banking behavior. *European Management Journal*, 2021, 39.5: 658-674. Dostupné na: <https://durham-repository.worktribe.com/preview/1256846/32220.pdf>
4. ANWAR, Muhammad, et al. Financial literacy, behavioral biases and investor's portfolio diversification: Empirical study of an emerging stock market. *Journal of Finance and Economics Research*, 2017, 2.2: 144-163. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/321906708_Financial_Literacy_Behavior_al_Biases_and_Investor's_Portfolio_Diversification_Empirical_Study_of_an_Emerging_Stock_Market
5. BALÁŽ, Vladimír, et al. Investičné správanie Slovákov a jeho modelovanie pomocou štruktúrálных rovníc. *Ekonomický časopis*, 2010, 58.02: 109-125. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0914115402%2010%20Balaz%20RS.pdf>
6. BANKS, James; OLDFIELD, Zoë. Understanding pensions: Cognitive function, numerical ability and retirement saving. *Fiscal studies*, 2007, 28.2: 143-170. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/j.1475-5890.2007.00052.x>

7. BERNHEIM, B. Douglas; GARRETT, Daniel M. The effects of financial education in the workplace: Evidence from a survey of households. *Journal of public Economics*, 2003, 87.7-8: 1487-1519. Dostupné na:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272701001840>
8. BHUSHAN, Puneet. Relationship between financial literacy and investment behavior of salaried individuals. *Journal of Business Management & Social Sciences Research (JBM&SSR)*, 2014, 3.5: 82-87. Dostupné na:
https://www.researchgate.net/profile/Puneet-Bhushan-2/publication/264355697_Relationship_between_Financial_Literacy_and_Investment_Behavior_of_Salaried_Individuals/links/53da1d2e0cf2631430c7f82f/Relationship-between-Financial-Literacy-and-Investment-Behavior-of-Salaried-Individuals.pdf
9. DAMAYANTI, Ratna, et al. Factors that influence financial literacy on small medium enterprises: A literature review. *Opción*, 2018, 34.86: 1540-1557. Dostupné na:
https://www.researchgate.net/profile/Samer-Al-Shami/publication/331823650_Factors_that_influence_financial_literacy_on_small_medium_enterprises_A_literature_review/links/5c8e577645851564fae46ff1/Factors-that-influence-financial-literacy-on-small-medium-enterprises-A-literature-review.pdf
10. EMMONS, William R. Consumer-finance myths and other obstacles to financial literacy. . *Louis U. Pub. L. Rev.*, 2005, 24: 335. Dostupné na:
<https://scholarship.law.slu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1295&context=plr>
11. FIRLI, A. Factors that influence financial literacy: A conceptual framework. In: *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. IOP Publishing, 2017. p. 012254. Dostupné na:
<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/180/1/012254/pdf>
12. GATHERGOOD, John; WEBER, Jörg. Financial literacy, present bias and alternative mortgage products. *Journal of Banking & Finance*, 2017, 78: 58-83. Dostupné na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/129832/1/828361606.pdf>
13. GUIISO, Luigi & JAPPELLI, Tullio. (2008). Financial literacy and portfolio diversification. European University Institute, Economics Working Papers. Dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/23636584_Financial_literacy_and_portfolio_diversification

14. HUSTON, Sandra J. Financial literacy and the cost of borrowing. *International Journal of consumer studies*, 2012, 36.5: 566-572. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1470-6431.2012.01122.x>
15. KIM, Jinhee; KRATZER, Constance Y.; LEECH, Irene E. Impacts of workplace financial education on retirement plans. In: *Proceedings of the association for financial counseling and planning education*. 2001. Dostupné na: <https://www.pfeef.org/wp-content/uploads/2016/09/Kim-Impacts-of-WFE-AFCPE-04.pdf>
16. KOVÁCS, Levente; TERTÁK, Elemér. Financial literacy theory and evidence. *Bratislava, Szlovákia: Verlag Dashöfer*, 2019. Dostupné na: <https://bankszovetseg.hu/Public/publikacio/Financial%20literacy.pdf>
17. LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S.; CURTO, Vilsa. Financial literacy among the young. *Journal of consumer affairs*, 2010, 44.2: 358-380. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x>
18. LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S. Financial literacy: Evidence and implications for financial education. *Trends and issues*, 2009, 1-10. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=d4ebf1df4093b11fa396f0b8c37dbf7b75fb00f4>
19. LUSARDI, Annamaria; MITCHELL, Olivia S. Planning and financial literacy: How do women fare?. *American economic review*, 2008, 98.2: 413-417. Dostupné na: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13750/w13750.pdf
20. LUSARDI, Annamaria; OGGERO, Noemi. Millennials and financial literacy: A global perspective. *Global Financial Literacy Excellence Center*, 2017, 5: 17. Dostupné na: <https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/07/Millennials-and-Financial-Literacy-Research-Paper.pdf>
21. Národný štandard finančnej gramotnosti, verzia 1.1. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/8bb/11068.d97703.pdf>
22. NIDAR, Sulaeman Rahman; BESTARI, Sandi. Personal financial literacy among university students (case study at Padjadjaran University students, Bandung, Indonesia). *World Journal of Social Sciences*, 2012, 2.4: 162-171. Dostupné na:

https://www.academia.edu/6887073/Personal_Financial_Literacy_Among_University_Students_Case_Study_at_Padjadjaran_University_Students_Bandung_Indonesia

23. SMYCZEK, Slawomir a Justyna MATYSIEWICZ. Consumers' financial literacy as tool for preventing future economic crisis. *Review of Business* [online]. 2015, vol. 36, no. 1, s. 19-33. ISSN 00346454. Dostupné na:
<https://www.proquest.com/docview/1732272599?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Scholarly%20Journals>
24. VAN ROOIJ, Maarten; LUSARDI, Annamaria; ALESSIE, Rob. Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial economics*, 2011, 101.2: 449-472. Dostupné na:
https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13565/w13565.pdf
25. ZAIT, Adriana; BERTEA, Patricea Elena. Financial literacy–Conceptual definition and proposed approach for a measurement instrument. *the Journal Of accounting and management*, 2015, 4.3. Dostupné na:
https://web.archive.org/web/20180413191626id_/http://journals.univ-danubius.ro/index.php/jam/article/viewFile/2712/2349